

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

1. číslo / ročník IX. / únor 2020 / cena 30 Kč

NASTAL ČAS NA STÍNOVOU VLÁDU

■ Úvodník	
Po přečtení nespalte (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Česko	
Únava z vládnutí se Babišovi může vymstít (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Nazrál čas na stínovou vládu (<i>Tomáš Fošum</i>)	5
■ Téma: čínské investice v Česku	
Číňané v Česku: čím méně pozornosti, tím více byznysu (<i>Petr Zenkner</i>)	8
■ Střední Evropa	
Německo hledá cestu ven z kancléřčina stínu i vlivu AfD (<i>Helena Truchlá</i>)	10
EU vede rozpačitý boj o vládu práva (<i>Karel Barták</i>)	12
TV Danko aneb proč Slováci vzhlížejí k České televizi (<i>Marián Balázs</i>)	15
Maďarská opozice pookřála, ale vyhráno zdaleka nemá (<i>Peter Morvay</i>)	17
Dobře promyšlený experiment Sebastiana Kurze (<i>Miroslav Šepták</i>)	19
Případ Biedroń (<i>Wojciech Hofmański</i>)	21
Jak umírá demokracie a jak ji lze zachránit (<i>Jan Jüptner</i>)	22
■ Rozhovor	
Polsko prožívá nečekanou druhou vlnu privatizace (<i>Tomáš Fošum</i>)	25
■ Kultura	
Báječně natočená nihilistická špionážní pohádka (<i>Jan Gregor</i>)	27
Strhněme český mýtus v Polsku! (<i>Lucie Zakopalová</i>)	28
Ukrajinská nová vlna (<i>Michal Lebduška</i>)	29
Zasloužené miliony pro Marii Terezii (<i>Jan Holovský</i>)	31
■ Zraněná města	
Nostalgická Osoblaha. Moravská enkláva pro vyloučené? (<i>Táňa Matelová</i>)	33

Demokratický střed

1/2020, vydáno v únoru 2020, ročník IX.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlický, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Americký historik Timothy Snyder to říká jasně: Pokud vám záleží na svobodě, podporujte mimo jiné nezávislá média. Že tento apel začíná být stále více aktuální, vidíme všude okolo sebe. V Česku si velké mediální domy rozebrali oligarchové, a to včetně premiéra Andreje Babiše. Politický tábor, který společně s prezidentem Milošem Zemanem, Tomiem Okamurou a komunisty reprezentuje, navíc s oblibou útočí na veřejnoprávní média, především pak na *Českou televizi*. Její redaktory neváhal Babiš nazvat „zkorumpovanou pakáží“. *Českou televizi* ráda atakuje též Okamurova SPD a tak by se dalo pokračovat. Pro prezidenta jsou už skoro třicet let terčem novináři jako takoví, výjimku představují jen ti spřátelení nebo vyloženě patolízalové.

To, že si i přes podobné útoky *Česká televize* a *Český rozhlas* udržely svou relativně vysokou kvalitu, má řadu důvodů. Jedním z nich je takzvaná televizní krize na přelomu let 2000 a 2001. Tehdy se veřejnoprávní televizi snažily dostat pod kontrolu ODS Václava Klause a ČSSD Miloše Zemana, jež spojovala takzvaná opoziční smlouva. I pod vlivem hojně navštěvovaných demonstrací na Václavském náměstí nakonec ze svého záměru víceméně vycouvaly. Od té doby se podobně otevřený útok politiků na ČT nekonal. To se ale může rychle změnit.

Tlak na veřejnoprávní instituce se u nás totiž neprojevuje jen ve verbální rovině, ale i při postupném obsazování jejich rad. Současná autoritářská většina v Poslanecké sněmovně tam vysílá jedince, kteří by v budoucnu mohli otočit kormidlem a pomocí nového vedení proměnit *Českou televizi* a *Český rozhlas* (a nesmíme zapomínat ani na vlivné zpravodajství ČTK) do podoby, kterou vidáme v Polsku nebo Maďarsku.

Veřejnoprávní instituce ovšem neúpějí zdaleka jen v zemích Visegrádu. Například britský premiér Boris Johnson se snaží oslabit vliv *BBC* a jde na to přes peníze. Lidé by se prý sami měli rozhodnout, zda si její služby budou

předplácet. To je samozřejmě nejlepší cesta, jak každou velkou veřejnoprávní stanicí zničit. V dnešní internetové době prudce klesá ochota za zpravodajství a publicistiku platit. Nezávislou žurnalistiku to logicky notně oslabuje. Potýkají se s tím hlavně tištěná média, u nichž bývají náklady celkem pochopitelně vyšší.

Rovněž *Demokratický střed* je médiem, byť nepříliš známým. Nikoho z nás časopis neživí, děláme ho ve svém volném čase. Jeho provoz financujeme sami. V poslední době se na zadní obálce objevuje inzerce, díky níž můžeme autorům nabídnout alespoň symbolický honorář. Třikrát jsme se během posledních čtyř let zúčastnili projektů v rámci Česko-polského fóra. Peníze, které jsme z nich získali, jsme investovali hlavně do autorského týmu a zkvalitňování obsahu.

Roční předplatné i s poštovním po několik let činilo 180 Kč. Jelikož jenom posláním jedné dopisní obálky s *Demokratickým středem* Českou poštou se blíží třiceti korunám, rozhodli jsme se zvýšit cenu na 230 Kč. Věříme, že to naši

předplatitelé pochopí. Ostatně mnozí z nich nám pomáhají vyšší částkou. Snažíme se jim za to nabízet kvalitní čtení o střední Evropě, přičemž se sem tam vydáváme i za její hranice. Pořád si myslíme, že to celé má smysl – pro čtenáře i pro nás.

Toto číslo je třicáté v pořadí. Poprvé se *Demokratický střed* objevil na podzim 2012 a od té doby se nám daří vycházet čtyřikrát ročně. Do budoucna nikdo z nás nevidí. Tento čtvrtletník tu nemusí být za půl roku, ale může taky vycházet ještě třeba deset let. Do značné míry to záleží právě na abonentech. Nejde ani tak o peníze, ačkoliv jsou bezpochyby důležité. Jde hlavně o jinou věc. Především díky existenci předplatitelů – a reakcím na sociálních sítích a v redakční poště – víme, že časopis někdo čte a že mu na něm záleží. Bez toho by nemělo cenu ho vydávat.

Tomáš Fošum

Po přečtení nespalte

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☞ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovním za 230 Kč
- ☞ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☞ Číslo účtu 2400332468/2010

Únava z vládnutí se Babišovi může vymstít

Od počátku letošního roku se vláda Andreje Babiše ocitla v silné defenzivě. Tentokrát do ní nebyla zatlačena osobními problémy svého předsedy, dokonce ani nehrál roli koaliční partner, stále slábnoucí a čím dál tím méně výrazná ČSSD. Předmětem veřejné kritiky a posměchu se stalo působení jednotlivých ministrů. Znamená to, že premiérovi a jeho hnutí ANO docházejí síly? Neprojevuje se u Andreje Babiše a jeho lidí po šesti letech jejich působení v exekutivě syndrom únavy z vládnutí?

Pozornost všech médií i politických aktérů v poslední době poutalo dění v resortu dopravy. Nový ministr Vladimír Kremlík, nestraník nominovaný za hnutí ANO Andrejem Babišem, byl do úřadu koncem dubna 2019 uveden jako „odborník s vysokými manažerskými kvalitami“. A pouhých devět měsíců poté byl za „manažerské selhání“ z úřadu potupně propuštěn. Důvodem se stala zakázka na e-shop určený pro prodej dálničních známek, která byla na první pohled předražena. Premiér Babiš zareagoval na vlnu kritiky poměrně rychle a ministra se okamžitě zbavil.

Problém vládního působení ANO je ale složitější. Především šlo už o třetího ministra dopravy, kterého musel Andrej Babiš propustit. Vzhledem k tomu, jak důležitou roli hraje dopravní infrastruktura v jeho slibech, jde o vážné selhání. A to hlavně proto, že se výstavba dálnic v Česku počínaje rokem 2014 de facto zastavila. V prvních letech, ještě za vlády Bohuslava Sobotky (ČSSD), se mohlo ANO

To, že jsi paranoidní, ještě neznamená, že po tobě nejdou. Exministr dopravy Vladimír Kremlík.

Foto: Vlada.cz

vymlouvat na své předchůdce. Ale v sedmém roce správy tohoto resortu už nelze z očividné stagnace obviňovat exministra Víta Bárta a jeho Věci veřejné.

Historiky z podsvětí

Samotným odvoláním Kremlíka potíže neskončily. Především se jako bizarní ukázala volba jeho nástupce: stal se jím stávající ministr průmyslu a obchodu Karel

Havlíček (za ANO), který nově řídí oba resorty. Andrej Babiš nejprve tvrdil, že oba úřady sloučí, aby vzápětí otočil a sám sebe popřel. I méně znalý pozorovatel politiky musí dojít k názoru, že premiérovi očividně docházejí talenty na řízení úřadů a že navrch vůbec nemá jasnou strategii jejich vedení. To, co šlo chápat v začátcích jeho politického angažmá, už nejde omlouvat po sedmi letech ve vrcholné politice.

Vladimír Kremlík několik dní po svém odvolání přišel s podivným příběhem. Uvedl, že mu právník ze společnosti Rowan Legal nabízel úplatek. Na podporu svého tvrzení se dokonce pokusil o amatérskou nahrávku, když chtěl ex post celou věc dosvědčit. Není potřebné se detailně celým příběhem zabývat – pokud nepřijdou nové důkazy, kauza vyprchá do ztracena. Je ale dokonalou ukázkou poměrů, které okolo některých lidí na ministerstvu dopravy panují. Ministr, jenž nenahlásí pokus o korupci (sdělil to jen BIS, nikoliv policii, a to ještě po čtrnácti dnech), aby následně podezřelého sám nahrával, připomíná tu nejtemnější éru již zmíněných Věcí veřejných.

Tyto případy můžeme snadno navázat na aféry ve Středočeském kraji, jakkoliv nemají přímou souvislost. Policie prošetřuje očividné manipulace při zakázkách na opravy silnic, jež jsou navíc v katastrofálním stavu. A každý, kdo politiku více sleduje, zná i podezření okolo předsedy poslaneckého klubu ANO Jaroslava Faltýnka a jeho syna, která pro změnu přicházejí z Brna. Jednotlivosti může volič prominout. Avšak ve chvíli, kdy kauz nebývalou rychlostí přibývá, neochrání image „protikorupčního hnutí“ sebelepší kampaň.

Alena v říši divů

Druhou oblastí, v níž se ukazují čím dál tím hlubší problémy vládnutí hnutí ANO, jsou daně. Konkrétně jde o novelu zákona o DPH, která upravuje sazby u mnoha položek. Cílem

novely bylo u vybraných služeb a zboží zavést snížené sazby. V době, kdy celková daňová zátěž roste, bylo zjevně třeba vyvolat dojem, že vláda chce lidem alespoň někde ulevit.

Výsledný efekt byl opačný. Nové sazby DPH se zjevně připravovaly mimo dohled PR expertů, kteří prakticky mají zásadní slovo ve většině vládních aktivit. Jak jinak si vysvětlit chaotický systém výpočtu daně na pivo, který se záhy stal předmětem exploze lidového humoru a fantazie. Problém se navíc netýkal pouze piva, ale i některých služeb, například opravy kol, či dodávek teplé a studené vody. Téměř hysterická reakce, jež následovala ze strany premiéra Babiše, jen dokládá, jak citlivě tento krok zasahuje pečlivě budovanou image jeho hnutí.

Příčinu problému jde nalézt snadno. Ministryně financí Alena Schillerová (za ANO) působila čtyřicet let na různých pozicích na finančních úřadech, správa daní je její hlavní kvalifikací. Naopak přímé politické zkušenosti až do vstupu do vlády neměla. Daňový balíček, který vyvolal tolik kontroverzí, dává smysl právě z pohledu státu, nikoliv z pohledu občana. Lze tedy usoudit, že se při jeho přípravě politické hledisko nebralo v úvahu.

Vzhledem k tomu, že je Alena Schillerová místopředsedkyní vlády a dlouhodobě se těší bezvýhradné veřejné podpoře svého šéfa, jsou porážky na této frontě pro ANO obzvláště citlivé. Ministryni financí dlouhodobě protežuje i PR mašinerie vládního hnutí, investuje se do ní velký politický kapitál. Představa, že by ji Babiš mohl rychle nahradit, není reálná. O to větší patálii to pro ANO znamená.

Podezřelá radiolokace

Kromě resortu dopravy má veřejnost nejhorší zkušenost s armádními zakázkami. Odsud ostatně pochází i neprokázaná temná pověst Miroslava Kalouska, jenž na ministerstvu obrany působil na začátku devadesátých let. I zde má hnutí ANO velký problém, neboť také tento resort řídí už od roku 2014. Současný ministr Lubomír Metnar sice zvládl po létech stagnace rozehýbat akviziční procesy, ale tím na sebe zároveň upřel větší pozornost.

Zakázka na pasivní sledovací systémy, kterou minis-

terstvo obrany realizovalo, vyvolala v odborných kruzích i v médiích krajně negativní ohlasy. Stručně řečeno, poslancům i vládě resort obrany sdělil, že tyto systémy pořídí za 780 milionů, aby se finální cena zvedla na 1,245 miliardy korun. Celá akce nakonec stála místo náměstka ministra Filipa Říhu.

Z vnějšího pohledu není bohužel důležité, zda byla cena oprávněná, či ne. Virtuální realita politiky vytvořila příběh, v němž ministerstvo za podezřelých okolností utrácí závratné částky, klame Poslaneckou sněmovnu a soustavně mlží. I zde musel zasahovat a řešit situaci premiér Babiš.

Porážka vlastními zbraněmi

Výše zmíněné kauzy jsou rozdílné, neboť mají odlišné příčiny a vystupují v nich jiní aktéři. Jedna věc je ale spouje: poškozují image vlády a hnutí ANO jako celku. Je přitom lhostejné, jakým způsobem se je jednotliví ministři pokoušejí vysvětlovat nebo jaký PR trik na jejich odvrácení vymyslí a použije premiérův tým.

Andrej Babiš v politice uspěl proto, že se dokázal vyhýbat debatě o faktech a nepředstavil voličům ucelený politický program. Namísto toho vyvolával emoce, problémy zjednodušoval a vtěloval do uchopitelných příběhů. Tato taktika se však samozřejmě může postupně obrátit proti němu. V posledních dvou měsících totiž Babišova družina vysílala signály, jež vypovídaly o její neschopnosti a sklonům ke korupci. Tak jim nejspíš porozuměl i běžný volič premiérova hnutí, který je naladěný právě na jednoduché vyprávění.

Neznamená to, že by hnutí ANO okamžitě přišlo o své příznivce. Ale postupně se ztenčuje rezervoár důvěry, který se Babišovi podařilo v prvních letech v politice nashromáždit. Důvěra voličů totiž není neomezená, a když se vyčerpá, je téměř nemožné ji znovu doplnit. Chyby vzniklé klesající schopností kontrolovat vlastní lidi a udržovat v nich politickou ostražitost se tak mohou stát doposud suverénnímu vládnímu hnutí osudné.

Antonín Berdych

Nazrál čas na stínovou vládu

Necelé dva roky před plánovanými sněmovními volbami jako by česká politická scéna zamrzla. V preferencích stále jasně vítězí hnutí ANO premiéra Andreje Babiše, zatímco rozdrobená parlamentní opozice pořád vede neplodné diskuse o společném postupu. To, že je víceméně nutné, aby se s ohledem na náš volební systém o hlasy voličů ucházelo méně opozičních stran než stávajících pět, zpochybňuje z odpůrců vládnoucího autoritářského tábora jen málokdo. Jenže mechanické spojení demokratických stran na změnu současného neblahého stavu už dávno nestačí.

Když po krajských volbách v roce 2016 vyzval tehdejší předseda TOP 09 Miroslav Kalousek předáky ODS, KDU-ČSL a STAN, aby šli do blížícího se klání o sněmovní křesla bok po boku, dostal rychle košem. Jeho argumenty při-

tom vypadaly logicky. Žádná z menších stran nemá sama o sobě dostatečnou sílu na to, aby zastavila narůstající moc Andreje Babiše, jehož holding Agrofert a český stát postupně srůstají v jedno. Navíc tuzemský volební systém kvůli kombinaci různě velkých obvodů a d'Hondtovy metody penalizuje malé subjekty, takže dvě pětiprocentní partaje získají dohromady méně mandátů než jedna desetiprocentní. Kalouskova výzva se nedočkala naplnění z řady důvodů, přičemž se do popředí draly osobní animozity zúčastněných politiků. V každém případě však na její realizaci bylo tehdy velmi málo času. Do sněmovních voleb zbýval sotva rok.

Po čtyřech letech se politická atmosféra přece jenom změnila. O společném postupu od loňska střídavě mluví

představitelé ODS, STAN, TOP 09 a donedávna i KDU-ČSL. Stranou zůstávají Piráti, kteří po volbách na podzim 2017 poprvé vstoupili do Poslanecké sněmovny. Ale ani oni úplně nevylučují případnou spolupráci, především pak se Starosty a nezávislími (STAN). V roce 2016 se mohli naivnější demokraté utěšovat, že vládnutí s Andrejem Babišem je možné, že existují hranice, které ani on nepřekročí. Vždyť v té době působil jako ministr financí v koalici s demokratickými subjekty, s ČSSD a KDU-ČSL. Spolupráci s extremisty zleva či zprava vylučoval.

Dnes vládne díky toleranci komunistů a v Poslanecké sněmovně jeho hnutí ANO často postupuje ve shodě s extremistickou SPD vedenou Tomiem Okamurou. Právě SPD si premiér udržuje jako zálohu pro případ, že by se sociální demokracie vzhopila a ze společného menšinového kabinetu odešla. Okamuru ani komunisty tak za skutečnou opozici považovat nelze.

Varování před strachem

Oproti roku 2016 se na scéně objevil významný hráč, a sice spolek Milion chviliek, jenž loni uspořádal několik masových protibabišovských protestů včetně dvou statisícových demonstrací na Letné. A právě Milion chviliek důrazně vyzývá opoziční partaje k užší spolupráci. Na své prosincové akci na pražském Klárově dal prostor k vystou-

pení nejen předákům parlamentních demokratických stran, ale i řadovému poslanci za KDU-ČSL Janu Čižinskému. Ten je zároveň starostou sedmé pražské čtvrti a hlavně lídrem sdružení Praha sobě, s nímž uspěl v posledních volbách do zastupitelstva hlavního města.

Čižinský nastínil na Klárově obrysy záhadného společenstva, které nazval 3000 statečných. Záhadného proto, že zcela jasně nevysvětlil, co je jeho cílem. Nejprve tvrdil, že mu jde o přesvědčování lidí, aby hlasovali pro demokratické strany. Později ale mluvil i o účasti „statečných“ ve volbách a nevyloučil své premiérské ambice. Ponechme teď stranou, že by podobný projekt přispěl k dalšímu nežádoucímu tříštění sil. Nicméně Čižinského iniciativu lze číst i jako hrozbu, jež má přinutit opozici k akci. Jestliže tomu tak skutečně je, ne náhodou zazněla právě na demonstraci Milionu chviliek.

Navzdory výše zmíněným skutečnostem opozice dělá stejnou chybu jako před čtyřmi lety. Opět totiž čeká na výsledek podzimních krajských voleb. Ty ale mají svá specifika a o skutečné celostátní síle jednotlivých uskupení tolik nevypovídají. Například Babišovo hnutí ANO bývá ve volbách druhého řádu slabší, než když hraje o nejvyšší mety. U lidovců nebo Starostů a nezávislých, kteří jsou více regionálně ukotveni, tomu bývá naopak.

My tři starostové a nezávislí jdeme k vám. Zleva Vít Rakušan, Petr Gazdík a Jan Farský. Foto: Wikimedia Commons/ David Sedlecký

Po skončení krajských voleb bude do bitvy o poslanecká křesla zbývat znovu jen necelý rok. Vzpomeňme, jak se na jaře 2017 složitě domlouvali lidovci a STAN, aby se jejich již uzavřená volební koalice nakonec rozpadla. Představa, že se tentokrát během několika měsíců dohodne ještě početnější spolupráce, se nezdá být moc pravděpodobná.

S postupem času na síle naberou argumenty, jež už teď vznáší nově zvolený předseda KDU-ČSL Marian Jurečka. Spolupráci prý brání zákon, který požaduje za každou stranu volební koalice zisk pěti procent hlasů. Tento požadavek jde ale snadno legálně obejít, jak v minulosti ukázala třeba účast STAN na listině TOP 09. Lze také založit novou volební stranu. Možností se nabízí více, ale k jejich realizaci nesmí chybět dobrá vůle. Jejich aktuální nedostatek bohužel zabíjí šanci demokratických šiků na výraznější úspěch.

Svou roli hraje i strach o státní peníze za získané hlasy ve volbách, o něž by jednotlivé strany v případě vytvoření nového subjektu přišly. Pokud někdo ovšem vzletně hovoří o obraně demokracie před nenasytným oligarchou, musí také umět přinášet oběti. Nehledě na to, že jak ukazuje příběh Milionu chviliek, běžní občasně jsou ochotni se na správě věcí veřejných podílet, a to i finančně. Když jsou schopni posílat peníze na podporu spolku pořádajícího demonstrace, proč by alespoň část z nich nepřispěla na strany, jež jim daly naději, že se oligarchizace republiky zastaví?

Zvítězí týmový duch?

Zkusme být optimisty a předpokládejme, že se nakonec demokratická opozice na společných kandidátkách domluví. Ať už půjde o jeden, dva nebo tři bloky, bude nutné, aby opozice nabídla ještě nějaký bonus. A sice aby vytvořila nějakou formu stínové vlády.

Momentálně to vypadá jako science fiction, nicméně výhody by převládaly nad zápory. Předně se všem parlamentním stranám nedostává kvalitních kandidátů na ministerská křesla. Problémy současné vlády ANO a ČSSD jsou v tomto ohledu dostatečně známé, dvojnásobný ministr Karel Havlíček (za ANO) budiž toho názorným příkladem. Ale výjimkou nebyly ani pozdní kabinet ODS, kdy tato nejdůležitější strana polistopadové ekonomické transformace měla problém najít ve svých řadách výrazného uchazeče na post ministra financí. Její dnešní šéf Petr Fiala se v nedávném rozhovoru pro *Český rozhlas* rozčiloval, když se ho moderátorka ptala na případnou stínovou vládu. Podle Fialy má prý ODS dostatek veřejnosti známých odborníků na různé oblasti, a to momentálně stačí.

Při současné síle ODS i dalších opozičních subjektů by bylo asi poněkud legrační, kdyby jednotlivě sestavovaly své „vlády“. Ale pokud by se spojily významné osobnosti z jejich řad, už by to tak směšně nevypadalo. Naopak, oproti současnému do značné míry šedivému kabinetu by stanula poměrně pestrá sestava, která by mohla přitáhnout velkou pozornost. Marketingově vhodný název už existuje více než dva roky – Demokratický blok. Po volbách v roce 2017 se jednalo o účelové spojenectví ve snaze zajistit opozici alespoň nějaké významné funkce

v Poslanecké sněmovně. Značka je to ale poměrně zvuková, tak proč ji nevyužít?

Stínová vláda Demokratického bloku by samozřejmě musela představit nějaké programové body. Nemá příliš smysl sepisovat sáhodlouhé brožury, které pak nebude téměř nikdo číst. Ale vytipovat deset nebo patnáct nejdůležitějších věcí, jež chce opozice v republice změnit, by za to stálo. Může se to klidně s odkazem na nedávné výročí sametové revoluce pracovně nazvat *Vize na dalších třicet roků*. Jelikož se svět od začátku devadesátých let výrazně proměnil, ani by to neznělo moc nabubřele.

S výjimkou padesátníka Fialy mají opoziční subjekty ve svém čele třicátníky a čtyřicátníky. Jejich relativní mládí může podpořit dojem, že jim opravdu záleží na tom, jak bude tato země vypadat za několik desítek let. Kdyby si navíc na pomoc přizvaly odborníky z různých oblastí, kteří nabízejí důvěryhodné recepty, jak naložit třeba s penzijní reformou, změnami klimatu nebo sociálním vyloučením, meritorní i mediální síla podobného spojenectví by ještě vzrostla.

Předností šířeji pojaté stínové vlády by byla skutečnost, že by se jí vyvážila aktuální neexistence výrazného opozičního lídra, kterého by voliči vnímali coby závodníka stejné váhové kategorie, jako jsou Andrej Babiš nebo Miloš Zeman. Nemusí se tedy hned začít hledat alternativní premiér, byť vzhledem k preferencím by tento post asi náležel Petru Fialovi. Stačil by tým schopných a ideálně i charismatických osobností ochotných se domluvit na kompromisním řešení klíčových problémů. Jednalo by se o kontrast vůči chaoticky vládnoucímu Babišovi, jenž mění názory rychleji než ministry.

Společný nástin programu velkých i malých reforem by působil pozitivně a hlavně věrohodně. Už by ho totiž nepředkládala pětiprocentní nebo desetiprocentní strana. Šlo by zároveň o únik z pasti politiky zvané antibabiš. Poukazovat na zvrácenost působení oligarchy v nejdůležitější exekutivní funkci bude potřeba i nadále, ale samo o sobě to na úspěch nestačí.

Mnozí namítnou, že mezi opozičními stranami panují velké názorové rozdíly, které podobný projekt znemožňují. Jenže existují země, kde by politici, jako jsou Jan Farský, Markéta Pekarová Adamová, Pavel Bělobrádek, Vít Rakušan, Miloš Vystrčil, Miroslav Kalousek, Petr Gazdík nebo Miroslava Němcová, bez problémů seděli v jednom poslaneckém klubu. Opravdu nemohou současná opoziční uskupení najít elementární shodu na tom, co udělat s důchody, jak válčit se suchem, jak modernizovat školství nebo jak zpřísnit zákony, aby už do budoucna nehrozila situace, kdy si oligarcha v premiérském křesle privatizuje stát do svých rukou?

Nezbývá než doufat, že demokratické strany o podobných záležitostech v zákulisí horečně diskutují a že už vznikají konkrétní plány nejen na společné kandidátky, ale i na užší programovou spolupráci. Pokud je opak pravdou, jde od opozičních předáků o nezodpovědnost. V tom případě by asi bylo opravdu namístě, aby spolek Milion chviliek občas uspořádal nějakou demonstraci také proti opozici.

Tomáš Fošum

Prezidenti Miloš Zeman a Si Ťin-pching zasadili v březnu 2016 v oboře v Lánech strom ginkgo, který může růst stovky let. Zdroj: Hrad.cz

Číňané v Česku: čím méně pozornosti, tím více byznysu

V lánské oboře roste už čtvrtým rokem strom ginkgo, který tam během třídní návštěvy Česka v březnu 2016 zasadil čínský prezident Si Ťin-pching. Jeho český protějšek Miloš Zeman mu slíbil, že bude strom pravidelně zalévat. Po jeho lednovém oznámení, že na jaře nepojede na plánovanou cestu do Pekingu, protože Čína nesplnila svoje sliby ohledně investic v Česku, dřevina určitě neuschne. Jak velkou prioritou budou česko-čínské vztahy pro Zemana ve zbývajících třech letech jeho mandátu, ale není vůbec jasné. To vyvolává nervozitu řady lidí, kteří si vsadili na to, že se staneme čínskou branou do Evropy. Ať už to ale dopadne jakkoli, žádná česká hlava státu se už asi do Číny pětkrát během tak krátké doby nevydá.

Neobvykle dlouhý pobyt prezidenta Si Ťin-pchinga v zemi, která není z pohledu Číny vůbec důležitá, vyvolávala od počátku přehnaná očekávání. Stejně jako sliby o čínských investicích v Česku, jež jen v roce 2016 měly činit 95 miliard korun, přičemž celková očekávaná suma překračovala hranici 200 miliard korun. Tedy alespoň podle podepsaných memorand o spolupráci vydávaných za skutečné smlouvy. Pouze ty totiž něco opravdu znamenají. Nakonec podle statistik ČNB přiteklo do Česka necelých 30 miliard, a to včetně investic čínské skupiny CEFC, která se v zemi objevila v roce 2015 a jejíž tvář se stal Jaroslav Tvrdík, bývalý vlivný politik sociální demokracie v éře Jiřího Paroubka s dobrým vztahem k prezidentovi Miloši Zemanovi. Podobně velké investice jako miliardová Čína ale v Česku udělal mnohem menší Tchaj-wan.

CEFC, CITIC, Tvrdík

Ještě před pražskou návštěvou Si Ťin-pchinga v březnu 2016 nakupovala CEFC v českém hlavním městě nemo-

vitosti. Jednalo se například o kancelářskou budovu Florentinum na Florenci, budovu bývalé Živnobanky na Příkopech či některé luxusní hotely. Získala také velké strojírny Žďas na Vysočině a spojila se s podnikatelem Jiřím Šimáněm v letecké firmě Travel Service, která později koupila České aerolinie.

Asi nejznámější je čínské vlastnictví fotbalového klubu Slavia Praha včetně nemovitostí v Edenu. Méně se už ví o tom, že si CEFC pořídila menšinový podíl v mediální skupině Jaromíra Soukupa kolem

TV Barrandov, kde měl Miloš Zeman donedávna svůj pořad *Týden s prezidentem*. Na akvizici ztrátových Pivovarů Lobkowicz by Jaroslav Tvrdík zřejmě raději úplně zapomněl. Na zakladatele této pivovarské společnosti Zdeňka Radila loni podali Číňané trestní oznámení kvůli podvodům. Radil, jenž se skrývá v cizině, měl falšovat účetnictví firmy, zatajit některé dluhy a padělat listiny.

Čínské investice byly od počátku nafouknutou bublinou. Místo očekávaného Zemanova triumfu, který měl dokazovat výhody jeho pragmatického přístupu v zahraniční politice, se dostavil posměch a kritika kvůli nepřesvědčivým výsledkům. Bylo až komické sledovat, jak se muži kolem Hradu i sám prezident pravidelně snažili "najíť" firmy, jež by Číňané mohli převzít. Nebo jak s velkou slávou ohlašovali za jisté projekty, které se nakonec uskutečnily jinde. Jako třeba výstavbu závodu pro výrobu pneumatik čínské firmy Linglong Tire, jež však dala místo Česka přednost levnějšímu Srbsku.

Ne že by některé čínské společnosti neměly zájem u nás působit. Třeba snaha obrovské korporace China

Railway Rolling Stock Corporation koupit v roce 2017 významného střeoevropského výrobce vlaků a tramvají Škodu Transportation byla vážně míněna, tento podnik ale získal nejbohatší Čech Petr Kellner a jeho skupina PPF. Jenže Číňané také často u řady transakcí sloužili jen jako nástroj, pomocí něž chtěl prodávající vyšponovat cenu.

Vůbec největší váhu měl v roce 2016 podpis strategické spolupráce mezi CEFC a J&T Finance Group, která je jednou z největších finančních skupin v Česku. Podle dohody v ní měli Číňané postupně získat poloviční podíl a zaplatit za něj téměř miliardu eur. J&T uzavřela také dohody s čínskou bankou Ping An Bank. Ta měla nejprve investovat 500 milionů eur a do roku 2020 pak celkem pět miliard eur. Memorandum podepsala J&T rovněž se státní China Development Bank, jež měla do společného fondu vložit 800 milionů eur. Ani jeden z těchto plánů se neuskutečnil.

Zvýšení menšinového podílu čínské CEFC v J&T Finance Group z 9,9 procenta, kdy ještě nebyl nutný souhlas centrální banky, na původně dohodnutou polovinu Česká národní banka (ČNB) v lednu 2018 z pozice regulátora zablokovala. Měla totiž pochybnosti o původu čínských peněz. Ty se potvrdily o několik měsíců později, kdy čínské úřady obvinily zakladatele CEFC Jie Ťien-minga z hospodářské kriminality. Jie zmizel v čínském vězení a celá pečlivě budovaná image CEFC jako významné energetické a finanční skupiny propojené s nejvyšším vedením komunistické strany se začala bortit. Její majetek nakonec v Česku převzala státní korporace CITIC Group (původně China International Trust Investment Corporation), kterou čínská vláda pověřila, aby po Jie Ťien-mingovi „uklidila“. Pro ilustraci: její celosvětová aktiva dosahují v přepočtu asi 19 bilionů korun, přičemž rozpočet Česka je 1,5 bilionu korun.

Politika, nebo byznys

Pro Miloše Zemana, jenž Jie Ťien-minga udělal svým poradcem pro Čínu, bylo jeho „zmizení“ reputačně ještě horší než neexistující miliardy z říše středu. Zde je ale důležité si uvědomit, že z čínského pohledu bylo Česko daleko více politickou investicí v jednom ze členských států EU než investicí čistě ekonomickou. Jednak jim šlo o nemovitosti, které jsou bezpečným uložením kapitálu, jednak o symboly jako fotbalová Slavia (ta byla navíc spíše snem Jaroslava Tvrdíka než samotných Číňanů), dále pak o tuzemská média. Pro čínské peníze také není v Česku dostatek atraktivních cílů – snad kromě dostavby jaderné elektrárny Dukovany, kanálu Dunaj-Odra-Labe nebo tendru na síť 5G, kde má po celé Evropě své zájmy čínská Huawei.

Na druhou stranu v Česku působí čínské firmy, které byznys dělají. V roce 2016 zde China-CEE Fund koupil solární elektrárny o výkonu několika desítek megawatt, které mají štědrú státní podporu. V Plané nad Lužnicí postavil Yanfeng závod pro výrobu autodílů. V Ostravě zase Číňany vlastněná společnost A123 otevřela závod na výrobu lithium-iontových baterií. Obecně tak v Česku platí, že čím méně pozornosti, tím více byznysu.

Pro česko-čínský obchod navíc nebylo dobré, že se na něj přilepily různé „pijavičky“, které z něj chtěly těžit a vy-

dělávat na zprostředkování. Jmenujme třeba bývalého premiéra Jiřího Paroubka, velké nadšení pro Čínu měl i bývalý hejtman Jihomoravského kraje Michal Hašek. Zvláště v sociální demokracii byla podobných entuziastů celá řada. V byznysu s Čínou kromě Paroubka zakotvili i dva další expremiéři Petr Nečas a Bohuslav Sobotka. Pro spravedlnost dodejme, že nebyli jediní. Třeba bývalý britský premiér David Cameron zaštilil předloni vznik UK-China Fund, který chtěl od investorů získat jednu miliardu liber.

Čínou naopak nebyl nikdy nadšen současný český předseda vlády Andrej Babiš. Měl ostatně osobní zkušenost. Jeho Agrofert tam prodělal miliardu korun. Investici přerovské Prechezy patřící do tohoto holdingu zhatila skutečnost, že Číňan, který měl firmě pomoci, jí místo toho ukradl zboží za čtvrt miliardy a postavil v blízkosti Babišovy továrny konkurenční fabriku. Ta pak Prechezu z tamního trhu vytlačila. „Skutečně jsem nepotkal nikoho, kdo tam uspěl. Trh gigantický, ale je to jiný svět, jiný režim, je to velice těžké. Já už určitě do Číny nikdy nepůjdu podnikat,“ řekl v roce 2013 Babiš před studenty Vysoké školy ekonomické.

Od Zemanových čínských námluv se také proměnil přístup Evropy a USA vůči této asijské mocnosti, která se stále více brala jako nebezpečí. Politika prezidenta Si Ťin-pchinga, který je ve funkci od března 2013 (stejně jako Miloš Zeman) je stále asertivnější, což dokládá projekt Nové hedvábné stezky. Ten není ničím jiným než imperiální snahou Pekingu kontrolovat stále více přírodních zdrojů ve světě a zavázat si pomocí půjček velké množství rozvojových zemí.

Představa Číny jako obří dílny, která je partnerem Západu v globální ekonomice, se tak mění v obraz země, jež hodlá ovládnout svět nebo alespoň jeho podstatnou část. Důsledkem je vypuknutí obchodní války mezi USA a Čínou nebo méně vstřícné prostředí pro vstup čínských firem do evropských podniků, které mají něco společného s infrastrukturou či technologiemi. Čínské investice od roku 2016, kdy podle studie Rhodium Group dosáhly v EU vrcholu 37 miliard eur (dnes cca přes 900 miliard korun), proto výrazně klesají i v zemích, o něž má Čína skutečný zájem – tedy ve Velké Británii a Německu. Tam před čtyřmi lety vzbudilo velký rozruch převzetí německého výrobce robotů KUKA. Reakcí byla legislativní předloha chránící strategické podniky. Podobný zákon se připravuje rovněž v Česku.

Čína má pro Česko význam

Zájem o největší asijskou ekonomiku nejde zjednodušovat jen na investice. To, že se většina z nich nerealizovala, je při prodejnosti a lokajství některých domácích politiků a akademiků jenom dobře. Významné zájmy ovšem mají v Číně dva hráči spojení s Českem. Od roku 2007 tam působí Škoda Auto, která svoje vozy v této zemi přímo vyrábí. Čína pro ni znamená největší trh, kde prodává přes 350 tisíc automobilů ročně. Hlavní trhem je i pro poskytovatele spotřebitelských úvěrů Home Credit, jenž je klenotem finanční skupiny PPF Petra Kellnera. Home Credit, který v roce 2013 získal licenci pro celou říši středu také díky Zemanově pomoci, půjčil například v roce

2018 jejím obyvatelům na nákupy telefonů a spotřebního zboží celkem 12,5 miliardy eur (přes 310 miliard korun).

Čína je zajímavá pro řadu našich společností, což dokládala pravidelná účast desítek podnikatelů při Zemanových cestách do této země. Z pohledu statistik českého vývozu, který činí přes čtyři biliony korun ročně, je loňských 56 miliard korun spojených s Čínou dost marginální částka, obzvláště v porovnání s dovozem ve výši 615 miliard korun. Vývoz zboží do Číny ale od roku 2013 prokazatelně vzrostl o téměř 20 miliard korun, tedy skoro na dvojnásobek. Dalších devět miliard pak připadá ve statistikách přímo na Hongkong. Miliardová Čína je tak zatím pro české vývozce mnohem větší destinací než třeba stejně velká Indie (14 miliard korun). Z asijských zemí je druhým největším cílem našeho exportu Japonsko, kam se loni vyvezlo zboží za 22 miliard korun. Každopádně český vývoz do Číny je větší než do všech zbývajících asijských zemí dohromady. To ale spíše vypovídá o velmi slabé schopnosti našich firem v této části světa působit. Hlavně Indie a jihovýchodní Asie tak mohou být do budoucna hodně atraktivní. Zvláště když se občas přes tyto země dá proniknout na čínský trh možná snadněji než přímou cestou.

Kromě oficiálních statistik ale Čína ovlivňuje české hospodářství i nepřímo. Nejen tím, že její růst nebo pokles ovlivňuje celou světovou ekonomiku. Tuzemské fir-

my jsou s Čínou spojené takzvanými reexporty přes Německo, které je v EU největším obchodním partnerem Číny. Jen v roce 2018 tam německé firmy vyvezly zboží za více než 90 miliard eur (přes 2,3 bilionu korun). Pro řadu těchto výrobců se vyrábějí subdodávky v Česku. Vyčíslit hodnotu reexportů ale není snadné.

Zemanovo zaměření na Čínu a obecně ekonomickou diplomacii má proto svoji logiku, kterou lze opřít o čísla. Nicméně ačkoli měl prezident vždycky plná ústa byznysu, jeho motivy pro vřelý vztah k říši středu byly hlavně politické. Vztah k Číně (a také Rusku) se pro něj stal možností, jak se vymezit vůči lidskoprávnímu étosu spojenému s Václavem Havlem. Reakce na čínskou kartu ale také proto byla a je tak silná. Hlavně kvůli Miloši Zemanovi a lidem kolem něj se v Česku nepodařilo udržet téma pragmatického obchodu s Čínou v takových mezích, aby nevyvolávalo odpor v podobě stejně symbolických reakcí – jako například vypovězení partnerské smlouvy mezi Prahou a Pekingem ze strany pražského magistrátu. Navíc se představitelé Číny chovali v Česku podobně jako v nějaké africké zemi, která je závislá na jejich půjčkách. A to by si suverénní stát neměl nechat líbit. Zda tohle pochopil i Miloš Zeman, není jasné. Spíše ale v jeho prozření hrála roli ješitnost, protože nikdo není rád za hlupáka.

Petr Zenkner

Německo hledá cestu ven z kancléřčina stínu i vlivu AfD

„Bezhlavá reakce liberálů a křesťanských demokratů mě přivedla na nápad,“ svěřil se svým spolustraníkům ze spolkové země Durynsko jeden z šéfů Alternativy pro Německo (AfD) Alexander Gauland. Doporučil jim, aby ve volbě nového zemského premiéra podpořili kandidáta levicové koalice, kterou jinak AfD odmítá. „Pak by nesměl funkci převzít,“ dodal Gauland.

Poslanci krajně pravicové strany, jež v loňských volbách skončila ve východoněmeckém Durynsku druhá a v devadesátičlenném zastupitelstvu obsadila dvaadvacet křesel, Gaulandovu taktiku zavrhl. Prohlášení vlivného poslance a jednoho ze zakladatelů AfD ale ukazuje, jak dobře si toto uskupení, jež původně sdružovalo ekonomy a nespokojené konzervativní politiky, uvědomuje vliv, který má na politické dění v Německu. A to aniž by ho ostatní strany pustily k oficiálním funkcím.

Poslanci Alternativy se na začátku února rozhodli ve třetím kole volby zemského premiéra v durynském parlamentu podpořit Thomase Kemmerlicha, kandidáta malé liberální strany FDP. Ke zvolení mu pomohli společně s hlasy křesťanských demokratů (CDU). Zemský sněm od voleb loni v říjnu paralyzoval pat. Strany nebyly schopné vytvořit většinovou koalici a prosadit vlastního šéfa zemské vlády. Neshoda na tom, jestli je nebo není v pořádku se při řešení situace spolehnout na hlasy pravicových radikálů, nakonec rozpoutala politickou krizi v celém Německu.

Ta zatím kromě zmíněného liberálního premiéra, který pětadvacet hodin po zvolení rezignoval, stála křeslo i jednoho vládního pověřence a zarazila kariérní postup šéfky vládních křesťanských demokratů, Annegret Krampové-Karrenbauerové, pečlivě vybrané nástupkyně kancléřky Angely Merkelové. Sama Merkelová už roky marně hledá funkční recept na to, jak zabránit odlivu svých voličů ve prospěch právě AfD.

Vás neděsí nacisté?

Zvolení liberálního premiéra bylo prvním případem od roku 1945, kdy se do takto vysoké funkce politik dostal díky podpoře národovecké pravice. Nacionalismus je v Německu od konce druhé světové války a třetí říše nacistického vůdce Adolfa Hitlera v politickém mainstreamu tabu. Aktuální situace ale naplno ukázala nevypěstlost tři desítky let staré demokracie v osmdesátimilionovém státě. Tamní politici ani instituce nejsou na útok na všeobecně deklarovanou shodu na tom, že „s nacisty se nevládne“, zatím připraveni.

Kancléřka ani Annegret Krampová-Karrenbauerová nepochybují o tom, že proti pravému okraji politického spektra je potřeba se nekompromisně vymezit, vybudovat bariéru. Jenže přesně to byl v nejužším slova smyslu předmět sporu, ve kterém nakonec šéfka CDU nedokázala zvítězit nad svými východními spolustraníky.

Týden po zpackané volbě durynského premiéra a třicet let po pádu železné opony se plně projevila nejen slabost Krampové-Karrenbauerové a vnitřní rozpocenost CDU, ale také míra nepochopení, kterou při vzájemné interakci

Björn Höcke na snímku z října 2019.

Foto: Wikimedia Commons/PantheraLeo1359531

prožívají východ a západ Německa. Západaňům při vyslovení jména Björn Höcke, který vede durynské poslance za AfD a jenž v minulosti proslul antisemitistickými a Hitlerovu éru relativizujícími výroky, automaticky v hlavě naskakují srovnání s třicátými léty 20. století a nástupem nacistů k moci. AfD v nich vzbuzuje patřičný strach a odpor.

Na východě ale nějaká forma politické spolupráce s AfD často už probíhá, i když se tak děje skrytě nebo neoficiálně. Podle politologů je to běžné zejména na komunální a okresní úrovni. Alternativa tu dosahuje výborných volebních výsledků s příslibem „revoluce 2.0“, která by měla lidem konečně zajistit slíbenou demokracii a ukončit vládu elit ze západu. Těmi jsou podle AfD ostatní strany, především pak křesťanští demokraté, kteří minimálně zčásti cílí na stejnou skupinu voličů. To, že Höcke, Gauland i další předáci Alternativy pocházejí ze západu, voliči přehlížejí.

Zástupci ze západu země jednoznačně převažují i ve vedení CDU. Krampová-Karrenbauerová pochází z malého Sárška na francouzských hranicích, a všichni tři politici, o kterých se po její ohlášené rezignaci hovoří jako o možných nových lídrech, jsou původně ze Severního Porýní-Vestfálska. Stejně jako Björn Höcke. Jedinou výjimkou je samotná kancléřka, která vyrostla severně od Berlína.

Ani ona ale veřejně pochopení či empatii vůči svým východním stranickým kolegům neprojevila. Z oficiální cesty po Africe je kvůli spolupráci s AfD vyplísnila za „neobhajitelnou“ volbu. Stranu, ve které je od prosince roku 2018 formálně jen řadovou členkou bez vedoucí funkce, vyzvala, ať tuto volbu „vezme zpět“. Vzápětí se rozhodla vyměnit vládního pověřence pro východní země. Nově jím bude politik, jenž spolupráci s AfD – na rozdíl od svého narychlo odvolaného předchůdce – v souladu s vedením CDU odsoudil.

Funkce východního pověřence vznikla po znovusjednocení Německa se záměrem zajistit, aby spolková vláda ve svých rozhodnutích dostatečně zohledňovala „specifické zájmy“ obyvatel východu. Jenže pocit, že tomu tak je, se dlouhodobě nedostavuje. Když teď Annegret Kram-

pová-Karrenbauerová naslouchala během nočního krizového jednání v durynském Erfurtu dlouhé hodiny stížnostem svých tamních spolustraníků na to, co všechno je na východě země špatně, bylo už pozdě.

Být slyšet a být slyšen

Obyvatelé z východních, takzvaných nových spolkových zemí výrazně nesouhlasí například s migrační politikou, kterou vláda kancléřky Merkelové v Berlíně prosazuje. Na výzvy o pomoc s integrací uprchlíků z ciziny reagují odmítavě – sami mají pocit, že nejsou v sje-

noceném Německu dostatečně integrováni. A statistiky jim částečně dávají za pravdu. Rozdíly ve mzdách i důchodech zůstávají mezi východem a západem značné. Bývalou NDR čekají náročné časy spojené s odklonem od těžby a spalování uhlí. Stárne obyvatelstvo, chybí doprava i digitální infrastruktura. Více než polovina místních má ale pocit, že politiky v Berlíně tyto jejich problémy nezažívají, a že jim naopak podsouvají ekologickou ideologii a migranty.

To všechno vytváří úrodnou půdu pro protestní strany. Alternativa pro Německo, která vznikla v roce 2013 jako původně euroskeptické uskupení kritizující evropskou integraci a měnovou politiku, dnes slibuje návrat starých dobrých časů. Hodlá chránit státní hranice, zasazuje se o zachování tradičních rodin a etnicky homogenní společnosti, odmítá opatření na ochranu klimatu.

Využívá tak hladu voličů po tom, aby jejich protestující hlasy byly konečně slyšet. CDU se v Durynsku po krizovém únorovém týdnu v průzkumech propadla asi o šest procentních bodů, AfD by si oproti volbám vloni v říjnu naopak ještě polepšila. Největší přírůstek popularity i náhlý příval stranických přihlášek ovšem zaznamenala postkomunistická Levice, vítěz loňských voleb. I tu východoněmečtí voliči považují za hlas protestu.

Situace v Německu je zvláštní pouze jedinečností historické zkušenosti první poloviny minulého století. Totalitarismus může začít i demokratickými volbami, učí se Němci ve škole o začátcích nacistické diktatury ve 30. letech. Politologové s odkazem na tuto zkušenost varují před oslabením demokratického parlamentarismu metodami, jakou navrhoval například právě Alexander Gauland: kompromitací jakéhokoliv kandidáta pouhým vyjádřením podpory.

Podobný scénář jako v Durynsku se ale v posledním desetiletí odehrává v řadě evropských zemí, například v Itálii, Švédsku nebo Nizozemsku. Tradiční středové strany procházejí krizí, naopak těm na pravém, ale i levém okraji politického spektra se daří získávat voliče. V důsledku toho političtí lídři stále komplikovaněji budují stabilní koalice, středové strany jsou tlačeny do kompromisů s populisty.

V Německu se AfD za posledních sedm let vypracovala do pozice hlavní opoziční síly ve spolkovém sněmu,

Bundestagu. Podle nejnovějších průzkumů by ji v celém státě volilo asi 15 procent voličů. Pokud by se hlasování omezilo na bývalou NDR, skončila by Alternativa pro Německo se 21procentní podporou druhá.

Návrat politického středu

Někteří politologové uklidňují vyděšené obhájce německé demokracie ujištěním, že AfD už dosáhla vrcholu svého voličského potenciálu a že na západě, kde si samozřejmě také našla příznivce, už se jí bude dařit jenom hůř. Rozdělené totiž není jen Německo, ale i samotná AfD. Umírněnějším členům i voličům vadí, že jí kvůli Björnu Höckemu a dalším politikům z východních spolkových zemí hrozí zařazení na seznam organizací podezřelých z pravicově extremistických názorů.

Rozhodnost, se kterou se do krize v Durynsku vložila Angela Merkelová, jež i po dekádě a půl v křesle kancléřky a s osmnáctiletou historií na špičce strany patří mezi nejpopulárnější německé politiky, by mohla naznačovat, že právě ona by na sklonku kariéry mohla přijít s řešením. Jenže je to právě kancléřka, kdo nese na vzestupu AfD výrazný díl viny. A jestli se Němci v pohledu na politiku na něčem shodují, tak je to přesvědčení, že její éra už musí skončit.

Druhá tradiční velká německá politická strana, sociální demokracie (SPD), má v současnosti problém udržet si i to málo voličů, kteří jí ještě zbyli. Straně kancléřů Willyho Brandta a Gerharda Schrödera, kterou ještě před osmnácti lety volilo bezmála čtyřicet procent Němců, dnes důvěruje méně než patnáct procent voličů. Úloha znovu posílit politický střed proto zůstává zejména na CDU.

Kdokoliv, kdo Angelu Merkelovou a nyní také Annet Krampovou-Karrenbauerovou v čele CDU nahra-

dí, by se měl poučit z jejich selhání. „Vedení strany by si mělo vyjasnit se zemskými stranickými buňkami, co přesně znamená nespolupracovat s AfD,“ je přesvědčený Axel Salheiser, politolog z Institutu pro demokracii a občanskou společnost z durynské Jeny. Vedení se tak do budoucna může vyhnout překvapení z toho, že pro některé členy strany není společné hlasování s Alternativou vůbec žádný problém.

„Je důležité, aby demokratičtí politici a aktéři občanské společnosti jasně komunikovali, proč je vůbec potřeba se vůči AfD vymezit,“ říká dál Salheiser. „Národovecký, rasistický a antiliberální program k tomu poskytuje argumenty,“ hodnotí politolog. Strana si navíc nemusela nikdy lámat hlavu s uskutečněním svých politických nápadů. Volební programy AfD tak často obsahují nerealistické prohlášení, sami její zástupci se v mnoha případech prokázali jako profesně neschopní.

Podle Michaela Lühmanna, politologa z Institutu pro výzkum demokracie v Göttingenu, by také CDU mohla přehodnotit svůj interní zákaz spolupráce s postkomunistickou Levicí. Do patové situace se durynští poslanci dostali mimo jiné právě proto, že křesťanští demokraté zásadně odmítli s vítězem voleb spolupracovat. „Na východě Německa to do budoucna takhle nepůjde,“ domnívá se Lühmann.

Nové vedení CDU by mělo být známé nejpozději do konce letošního roku, parlamentní volby se pak odehrají nejpozději na podzim 2021. Pokud se křesťanskodemokratickému lídrovi nebo lídryni podaří situaci ve straně uklidnit, budou mít radikálové jako Höcke i celá AfD mnohem menší pole působnosti.

Helena Truchlá

EU vede rozpačitý boj o vládu práva

Vlády Polska a Maďarska pracují již delší dobu na demontáži prvků právního státu, které tamním vládcům ztěžují naplňování jejich autoritářských cílů a snů. Hlavním terčem jsou nezávislá justice a svobodná média, ale také občanská společnost a zapojení do mezinárodní kulturní spolupráce. Tato situace přiměla Evropskou unii, aby se začala zabývat porušováním vlastních pravidel ve vlastním domě, což nikdy předtím v tomto rozsahu nedělala. Je to citlivé a ošemetné cvičení, zatím s mizivými výsledky. Vzhledem k šířícím se euroskeptickým a nacionalistickým náladám napříč kontinentem v něm však instituce EU nesmí polevit.

Nová Evropská komise ve svém prvním ročním programu zveřejněném koncem ledna označila ochranu vlády práva za ústřední téma, kterým se hodlá zabývat. Její česká místopředsdkyně Věra Jourová se vypravila do Varšavy, kde vyslechla tamní strůjce i odpůrce vládní reformy polské justice. Pozastavila se také nad maďarským tažením proti svobodě médií. A oznámila, že bude postupovat cestou objektivního srovnávání všech evropských států, jak na tom jsou s dodržováním základních demokratických hodnot a principů, ke kterým se Unie hlásí.

Vyvstává tedy otázka, jakými nástroji je Komise vybavena, aby dokázala zjednat nápravu tam, kde dochází k porušování zásad právního státu. Jsou tyto nástroje dostatečně silné, aby je vlády členských zemí respektovaly? Jakou oporu má Komise v unijní legislativě? A jak silný je vlastně její mandát vzhledem k tomu, že jakékoli rozhodnutí o případném trestu musejí schválit členské státy, a to jednomyslně?

Evropská komise běžně postihuje nedodržování unijní legislativy tak, že proti členským zemím spouští procedury pro porušení práva, které mají několik etap a mohou vést až k sankcím. V současném případě se však nevynucuje respektování konkrétních norem, například o parametrech zdviží nebo o nakládání s odpady. Reformy justice, úpravy zákonů o médiích, revize národních ústav jsou šedou zónou, jíž si Komise dlouho nevěšovala. Zajiště, členské státy si nemohou schvalovat normy, které by příkře odporovaly unijním zákonům či principům zakot-

veným v Lisabonské smlouvě. Nikde se však nedočtete, jakou míru odlišnosti či nesouladu lze tolerovat. Evropský právní řád nedává žádný návod, jak postupovat. Je to nezmapovaný terén.

Není divu. Mechanismus zkoumání vlády práva Evropská komise spustila až v roce 2014 a teprve loni byl obohacen o nové prvky. Do té doby byl odklon členských zemí od zásad a hodnot liberální demokracie západního typu spíše jen hypotézou pro akademické debaty. Pak ovšem v Evropském parlamentu a na domácích politických scénách posílili politikové, kteří tento typ demokracie zpochybňovali stejně jako evropskou integraci. V případě Polska a Maďarska se vyšvihli až na nejvyšší úroveň a zasedli v Evropské radě. Jejich názory a postoje už nejsou jen marginálními argumenty, ale stanovisky svrchovaných států.

Právě proto se Evropská komise nepouští na tenký led politického souboje, pro který ani nemá mandát, ale zaštiťuje se právní argumentací, kde si je jakžtakž jistá v kramflecích. „Evropská komise zkoumá všechny národní zákony z hlediska souladu s hodnotami EU,“ podotkla k tomu Věra Jourová. Zdůraznila, že předmětem zkoumání jsou všechny státy bez rozdílu. Všech se také bude týkat zevrubná zpráva o stavu vlády práva, kterou Komise hodlá vypracovat letos na podzim a pak každý rok. „Poprvé budeme mít srovnání zemí, pokud jde o ústavní rovnováhu moci, nezávislost justice, boj proti korupci a svobodu médií. Po takovém srovnání dlouho volají právě země jako Polsko či Maďarsko. Budeme nyní s vládami dohadovat metodiku hodnocení a data, která budeme používat,“ uvedla Jourová.

Cesty do Varšavy a Říma

Při lednové návštěvě Varšavy si Jourová dobře uvědomila prohlubující se propast mezi klasičtým demokratickým pohledem na nezávislou justici a koncepcí polské vlády, která se nepokrytě snaží podřídit soudce politické moci. Zatím poslední ze série zákonů, které to mají umožnit, takzvaný náhubkový zákon, zakazuje soudcům kriticky se vyjadřovat k vládním reformám či práci kolegů, kteří se jim podřizují. Ačkoli se proti zákonu sešlo několik demonstrací, na které přijeli soudci z celé Evropy včetně Česka, prezident Andrzej Duda ho podepsal, jakmile k tomu dostal příležitost – provokativně jen pár hodin po únorovém setkání s francouzským prezidentem Emmanuelem Macronem, který přitom ve Varšavě polské vládce nabádal, aby své tažení proti nezávislé justici zastavili.

Maďarský premiér Viktor Orbán zase začátkem února vyvolal pozornost svou účastí na shromáždění ultrapravicových stran v Římě, kam odletěl přímo po setkání s předsedou Evropské rady Charlesem Michelem. O mikrofon se dělil s šéfem italské Ligy Severu Matteem Salvinim, ale i s Giorgiou Meloniovou, která vede otevřeně neofašistickou formaci Fratelli d'Italia (Bratři Itálie). Přitom

ni byli zástupci španělské krajně pravicové strany Vox, francouzského Národního sdružení a dalších podobných partají, ale i polské vládní strany Právo a spravedlnost (PiS). Pozoruhodné je, že Orbán byl jediným úřadujícím premiérem na tomto podniku, který se konal pod heslem Bůh, čest a národ.

Za této situace je stále méně pochopitelné, proč vedení Evropské lidové strany (ELS) pořád váhá s vyloučením Orbánovy strany Fidesz. Sám maďarský premiér nešetří kritikou ELS, která se podle něj posunuje nepřijatelně k liberalismu a ztrácí svou (křesťanskou a konzervativní) identitu. Vyhrožuje, že pokud se křesťanští demokraté nevrátí ke kořenům, založí „nové evropské křesťansko-demokratické hnutí“. Od bývalého šéfa Evropské rady a polského expremiéra Donalda Tuska se očekávalo, že po svém nástupu do čela ELS situaci rychle vyřeší. Zřejmě však narazil na odpor těch, kdo nechtějí lidovce v Evropském parlamentu (EP) oslabit, stejně jako těch, kdo si myslí, že budou mít na Orbánovo chování přece jen větší vliv, zůstane-li v „rodině“. Členství Fideszu v lidové straně je tak dál pozastaveno, což mu ale nikterak nebrání podílet se na práci jejího poslaneckého klubu v EP.

Kampaň proti justici v Polsku a Orbánovy ultrapravicové námluvy jsou nejviditelnějšími událostmi, o kterých se v poslední době píše napříč Evropou. V obou zemích ovšem dochází k dosti systematické demontáži celé řady oblastí právního státu. Tamní vlády mají zacíleno především na organizace zastupující občanskou společnost a na média. Zejména v Maďarsku již v podstatě neexistují nezávislé sdělovací prostředky. Dobře si to uvědomuje i Evropská komise, která s Budapeští už v minulosti vedla spor o její tehdy nový diskriminační mediální zákon. „Situace je znepokojivá,“ konstatuje Jourová a slibuje, že v polovině března bude mít k dispozici nová data o poli-

Věra Jourová v Evropském parlamentu. V takto dobrém rozpoložení asi při nedávné návštěvě Varšavy nebyla.

Foto: Wikimedia Commons/European Parliament

tických tlacích na média ve všech zemích EU. Toto srovnání podle ní umožní lépe nastavit případné kroky proti provinilcům.

Drobné ovoce

Evropská komise zahájila řízení proti Polsku v prosinci 2017. Řízení proti Maďarsku bylo spuštěno z popudu Evropského parlamentu v září 2018. Obě procedury se opírají o článek 7 Lisabonské smlouvy, který stanoví postup při porušení hodnot svobody, demokracie, vlády práva a lidských práv popsanych vesměs v článku 2. Krajiní sankcí je zbavení dané země hlasovacího práva v Radě EU. Nic takového se však zatím nestalo. O dva roky později jsme nadále svědky přešlapování a váhání. O tom, zda došlo k „závažnému a trvajícím porušení hodnot“, může rozhodnout jedině Evropská rada složená z lídrů členských států, a to jednomyslně. Je nabíledni, že trest pro Polsko by zablokovalo Maďarsko a naopak. Obě země to ostatně veřejně deklarovaly.

Evropský parlament v lednové rezoluci Komisi a členským zemím trpce vyčetl, že nic nedělají. Upozornil, že „situace v Polsku a v Maďarsku se zhoršila“. Varoval, že tato nečinnost „podrývá integritu společných evropských hodnot, vzájemnou důvěru a věrohodnost celé Evropské unie“. Vyzval členské státy, aby pokračovaly v šetření a stanovily konkrétní požadavky vůči oběma zemím a také termíny, do kdy musí být splněny. Rezoluci podpořilo 446 europoslanců proti 178 při 41 absencích. Pozoruhodné je, že se proti ní vyslovilo i 24 nemaďarských poslanců za ELS, vesměs z Francie, Španělska a Itálie. Parlament žádá, aby se europoslanci mohli účastnit dalších řízení v této věci a aby Evropská rada i Komise plně využily procedury a sankcí podle zmíněného článku 7. Naplnění jeho rezoluce se však s ohledem na výše zmíněné pravidlo jednomyslnosti jeví jako politicky nereálné.

Dosavadní tlak Bruselu přináší drobné ovoce a nutí polské i maďarské vládcy k lavírování, jehož by se jinak nedopouštěli. Obě země jsou nuceny odpovídat na dotazy Komise i Evropského soudního dvora (ESD), vysvětlovat a argumentovat, což je nutně zaměstnává a staví do špatného světla. „Bez tlaku prostřednictvím právních kroků bychom byli svědky ještě složitější situace,“ soudí Jourová a oznamuje, že bude pokračovat v používání právních prostředků, i na základě oprávnění od ESD.

Při návštěvě Varšavy se Jourové dostalo od polského ministra spravedlnosti Zbigniewa Ziobra příslibu, že se pokusí změnit způsob jmenování soudců, který Komise kritizuje. A také, že dialog bude pokračovat. Maďarský premiér Viktor Orbán se sem tam snaží zalíbit svým (ex)kolegům z Evropské lidové strany. Na druhé straně měl zmíněný tlak ovšem jen mizivý dopad na veřejné mínění. Ačkoli proti vládnutí Jarosława Kaczyńského v Polsku a Viktora Orbána v Maďarsku se konají pravidelné demonstrace, postavení vládních stran v obou zemích se po posledních volbách upevnilo.

V sázce je ta vize tržní ekonomiky a liberální demokracie, včetně vlády práva, kterou sdílely zakládající země Evropských společenství a po nich všechny ty, které se k projektu postupně připojily. Pokud některé státy dnes na nejvyšší úrovni deklarují, že moderní demokracie by se

měly zříct tradičního liberalismu a být spíše „neliberální“, případně katolicko-nacionální, jde o politické koncepty, které jsou s tím původním v rozporu. Jejich stoupenci – a nemusí to být jen Poláci a Maďaři, ale časem třeba i šéf italské Ligy Severu Salvini – mají demokratickou legitimitu, a tudíž si osobují právo na vlastní svébytný výklad oněch hodnot a zásad obsažených v článku 2 Smlouvy. Jak polská, tak maďarská vláda ostatně tvrdí, že jejich právní systémy dokonale zaručují vládu práva. A argumentují článkem 4, ve kterém se praví, že EU má respektovat ústavy členských států.

Podle Jourové je třeba přesněji definovat, kde končí právo a začíná bezpráví: „Například stanovit linii mezi reformou justice, což je suverénní právo každého státu, a demolicí nezávislé justice, což už je zásahem do společného justičního prostoru. Ten nemůže fungovat bez záruky, že v každém státě rozhodují soudci nezávisle, což je důležité pro občany, firmy i investory. Musíme trvat na principu, že nikdo není nad zákonem, že soudci mají sloužit právu, nikoli straně a vládě, a že vítěz po volbách nebere vše.“

Rozdané karty

Evropská komise může konat z titulu „strážce smluv“ jedině na jejich základě a také tak činí. Bude se dál a zřejmě intenzivněji snažit s Varšavou i Budapeští dohodnout na otupení či zmírnění některých jejich zákonů, zkoumat tyto zákony a navrhnout pozastavení jejich platnosti, obracet se na Evropský soudní dvůr. Může také podpořit návrh, aby se rozdělování peněz ze strukturálních fondů podmínilo dodržováním pravidel právního státu.

Jourová to nevyklučuje; chápe takovou hrozbu jako jistotu pojistku pro případ, že by obě vlády dál ignorovaly stanoviska komise. „Návrh na provázání přidělování peněz z rozpočtu Unie je velmi konkrétní co do popisu situací, které by mohly k takovému kroku vést. A má v sobě zabudován mechanismus, aby nebyli potrestáni nositelé projektů, tedy obce, neziskové organizace nebo firmy,“ říká Jourová. Podotýká, že daňoví poplatníci ze zemí, které do rozpočtu EU více platí, než z něj dostávají, po takové pojistce volají. Což ovšem není případ poplatníků z těch ostatních včetně Česka...

Půjde to pomalu a ztuhla. Nová předsedkyně Komise Ursula von der Leyenová chce sice ochranu právního státu prosazovat, nikoli však spálit mosty mezi Bruselem na jedné a Varšavou a Budapeští na druhé straně. Byly to ostatně země Visegrádu, které významně přispěly k její nominaci na šéfkou Evropské komise, když předtím odmítly kandidaturu Nizozemce Franse Timmermanse právě proto, že v minulém volebním období brojil proti vládám obou zmíněných zemí. Von der Leyenová od počátku projevovala jakési pochopení. Bude tedy postupovat diplomaticky a Věra Jourová samozřejmě s ní.

Je tudíž málo pravděpodobné, že by Evropská komise se svým opatrným přístupem a omezenými právními nástroji dokázala v dohledné době prolomit polskou či maďarskou umíněnost. Evropská rada zase bude paralyzována pravidlem jednomyslnosti při uplatňování článku 7 Smlouvy, jejíž změna není v dohledné době reálná. V Bruselu by sice měla záhy začít pracovat konference

o budoucnosti Evropské unie, ale členské státy zatím zdaleka nejsou zajedno, zda do jejího mandátu začlenit také revizi základní smlouvy o EU. Je jasné, že polský a maďarský problém budou na této konferenci všudypřítomné, stejně jako hrozby podobného vývoje v dalších zemích Evropské unie.

Věra Jourová však v této věci nabádá k umírněnosti: „Ve hře jsou sankce proti suverénnímu státu, to je vysoce hořlavá materie,“ upozorňuje. Nemyslí si, že by odstranění povinného konsenzu v Radě bylo řešením. „Nevypouštíme džina z láhve. Hrajme s kartami, které máme.“

Za této situace se diskutuje o tom, zda stávající právní rámec umožňuje Unii proti Polsku či Maďarsku přece jen nějak zakročit, a dát tak najevo, že nehodlá trpně přihlížet oslabování hodnot, které sama vyhlásila jako fundament, na němž spočívá evropská integrace. Podle nezávislého maďarského publicisty Györgyho Fórise by se EU měla uchýlit k praxi takzvané zesílené spolupráce, kterou Smlouva umožňuje. Členské státy by se prostě dohodly na prohlubování integrační spolupráce v té či oné oblasti a nepřizvaly by k této součinnosti Maďarsko, Polsko či jakoukoli jinou zemi, jež by porušovala základní pravidla. Zesílená spolupráce už de facto existuje v přípa-

dě eurozóny či schengenského prostoru. V navrhovaném scénáři by však neúčast nebyla dobrovolná, ale pravděpodobně vynucená, což by byl bezprecedentní jev, který základní smlouva opět neřeší.

Věra Jourová správně podotýká, že častějším používáním zesílené spolupráce by se některé země mohly ocitnout v „pomalejším pruhu integrace, z čehož může plynout řada nevýhod“. Z jejích slov vyplývá, že Evropská komise takový postup navrhopvat nebude, ba ani nemůže. Mohou to však udělat svrchované státy, a to většinou.

Celý systém EU stojí na společném rozhodování vlád; role Komise je jen podpůrná a rezoluce Evropského parlamentu nejsou závazné. Většina členů „sedmadvacítky“ může rozhodnout, pokud dospějí k závěru, že slevování ze základních hodnot a zásad, na kterých spočívá evropská integrace, vytváří precedens inspirující k dalšímu porušování. To by však muselo převládnout přesvědčení, že politické pojivo složené z principů liberální demokracie západního typu opravdu povoluje, a hrozí proto zhroutení celé konstrukce.

Karel Barták

Zkrácená verze článku vyšla na webu *Info.cz*.

TV Danko aneb proč Slováci vzhlížejí k České televizi

Často se píše o špatné kondici veřejnoprávních médií v Maďarsku nebo v Polsku. O Slovensku se tolik nemluví, ačkoliv ani tam není situace zdaleka ideální.

„RTVS znovu ztratila odvahu dělat v rámci televizních zpráv kritickou novinařinu a netouží být prestižním médiem, které přináší divákům exkluzivní informace. Namísto toho opět pravidelně nadržuje aktuální vládní moci,“ uvedla v říjnu 2019 organizace Transparency International Slovensko (TIS) v analýze stavu zpravodajství veřejnoprávního komplexu *Rozhlas a televíza Slovenska (RTVS)*.

Viditelným příkladem výše uvedeného stavu byla situace, kdy několik médií dostalo audionahrávku vztahující se ke kauze Gorila, která už několik let hýbe slovenskou politickou scénou. Zpravodajství RTVS se nově získané nahrávce věnovalo víceméně okrajově v bloku méně důležitých reportáží. Podle TIS se jednalo o názornou ukázkou toho, jak tato veřejnoprávní instituce pod vedením současného ředitele Jaroslava Rezníka mladšího funguje. Uvedená analýza na více případech předvedla, jak zpravodajství RTVS nadržuje Slovenské národní straně (SNS) a jejímu předsedovi Andreji Dankovi.

Tato analýza však nebyla první, jež poukázala na stav RTVS. Už předtím mezinárodní organizace Reportéři bez hranic (RSF) konstatovala, že pracovní podmínky pro nezávislá média na Slovensku se i po vraždě novináře Jána Kuciaka a jeho snoubenky Martiny Kušnírové nadále zhoršují. Zpráva RSF si také všímá odchodu redaktorů

a moderátorů z RTVS. Ti upozornili na to, že řada opatření ze strany vedení vedla k tomu, že se při zpracování zpráv čím dál tím méně hledí na profesionalitu, což umožňuje přímé ovlivňování jejich obsahu. Kdo

s tím nesouhlasí, musí jít pryč. Výsledkem je mimo jiné to, že minulý rok Slovensko kleslo v žebříčku svobody tisku o osm příček, a momentálně mu tak patří třicáté páté místo ze sto osmdesáti zemí.

To, že mezi samotnými zaměstnanci RTVS existuje jisté vnitřní pnutí, se potvrdilo již tehdy, kdy část redaktorů zveřejnila otevřený list. V něm se omluvili posluchačům a divákům za debatu, ve které se šéf SNS těšil nadstandardnímu zacházení. „Vedení zpravodajství v ní umožnilo diskutovat předsedovi parlamentu Andreji Dankovi bez politického oponenta a za nekritického vedení relace,“ uvedlo ve společném stanovisku patnáct redaktorů a moderátorů. Už jen samotný fakt, že se část zaměstnanců stydí za přístup vedení a ospravedlňují se za něco, co nezpůsobili, svědčí o současném fungování této veřejnoprávní instituce.

Od Mečiara k Ficovi

Když v roce 2017 zvolily vládní strany Směr a SNS s pomocí fašistů Mariana Kotleby ředitelem RTVS Jaroslava Rezníka mladšího, mnozí jejich výběr kritizovali. Ozvaly se však i hlasy, že je třeba počkat, neboť teprve čas ukáže, zda jde o oprávněné výhrady. Obavy se však velmi rychle naplnily.

Kdo je vlastně Jaroslav Rezník kromě toho, že je synem známého spisovatele a publicisty? A proč vláda a zejména SNS tak velice potřebovaly právě jeho? V roce 1997, tedy za časů Vladimíra Mečiaru, udělala vládní koalice z tehdy 31letého Rezníka generálního ředitele *Slovenského rozhlasu*. Ten měl velmi blízko k Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS). Po svém zvolení zavítal do centrály této Mečiarovy strany, což by mělo být u šéfa veřejnoprávního média něco nepřípustného. Po Rezníkově nástupu do vedení rozhlasu se výrazně prohloubila jeho finanční ztráta a nastal velký propad poslechovosti. Ředitel však garantoval loajalitu stanice k Mečiarově vládě, což bylo jeho hlavním zadáním.

Později působil Rezník také jako šéf státní tiskové agentury *TASR*. Po svém příchodu do této instituce zorganizoval prodej její budovy i s pozemkem finanční skupině J&T a agenturu přestěhoval do jejích prostor. Právě v pozici ředitele *TASR* začal Rezník pracovat pro SNS a jejího předsedu Andreje Danku. To v kombinaci s podporou soukromé zpravodajské televize *TA3* (vlastněné oligarchou Ivanem Kmotříkem, který se do té doby angažoval ve prospěch vládnoucí strany Směr, jež se mu odvděčila státními zakázkami) pomohlo Slovenské národní straně vrátit se do parlamentu. Důvod byl jasný: před volbami v roce 2016 tehdejší premiér a šéf Směru Robert Fico nutně potřeboval mít jistého alespoň jednoho koaličního partnera a Danko se jevil být vhodným kandidátem. Proto *TA3* i *TASR*, které do té doby favorizovaly Směr, věnovaly svou přízeň SNS. Strategie vyšla a po volbách mohl Fico skládat další vládu.

Toto vysvětlení je důležité pro pochopení, proč Fico s Dankem chtěli mít v čele *RTVS* právě Rezníka. Jednak se jednalo o odměnu za jeho dosavadní nadpráci, jednak na něj čekaly další úkoly. Zároveň se tím vysvětluje, proč se veřejnoprávní komplex v současnosti nachází v tak nelichotivé situaci.

Kolonizace médií

Je třeba však říct, že problém je hlubší a není možné ho redukovat jen na *RTVS* nebo osobu Jaroslava Rezníka. Po listopadu 1989 se nevyjasnila úloha či postavení žurnalistů a nenastavily se ani normativní základy novinářiny. (Ani dnes otázky týkající se vztahu žurnalistiky a morálky příliš často nezaznívají.)

Po návratu Vladimíra Mečiaru k moci po předčasných volbách v roce 1994 se veřejnoprávní televize a rozhlas staly nástrojem politických dezinformačních kampaní a nezávislá soukromá média čelila silnému politickému i ekonomickému tlaku. Zmenšoval se tak prostor pro objektivní informování a pro názory kritické vůči vládě. Na druhou stranu se však paradoxně právě v zápase s vládní mocí vyprofiloval relativně silný nezávislý mediální sektor.

Ve veřejnoprávních médiích na Slovensku má nebyvalý prostor předseda SNS Andrej Danko.

Zdroj: Národná rada Slovenskej republiky

Přesto v letech 1996 až 1998 řadily mezinárodní instituce Slovensko mezi země s jen částečnou svobodou tisku. Po celou mečiarovskou éru nebyly přijaty standardní mediální zákony.

V devadesátých letech se též začaly vytvářet vertikální struktury, v jejichž rámci někteří majitelé zároveň vlastnili několik druhů médií (takzvané křížové vlastnictví). Takto vznikla nová mediální sféra, jež slouží politickým i ekonomickým cílům oligarchů i vládní moci. Ačkoliv již současná legislativa křížové vlastnictví zakazuje, v praxi se dá poměrně snadno obejít, například prostřednictvím dceřiných společností či spřízněných osob.

Podobně jako za časů premiéra Vladimíra Mečiaru i později za panování Roberta Fica se potvrdilo, že prohlubování deficitu demokracie se promítá i do mediální krajiny. Během prvního Ficova kabinetu (2006-2010) vykazovaly četné příspěvky veřejnoprávní *Slovenské televize (STV)* znaky cenzury. Stanice běžně dávala prostor propagandě politiků z vládnoucího Směru. Souběžně docházelo k atakům na privátní média, z nichž některá se proměnila až v jakési stranické kolonie. Ke konci první vlády Roberta Fica už byly sdělovací prostředky nejen zastrašeny, ale mnohé navíc sloužily klientelistickým a politickým zájmům. To umožnilo Směru i po odchodu do opozice úspěšně a agresivně útočit přes spřízněné tituly na své politické konkurenty.

Politická novinářina

Období 2010-2012 přineslo první kroky k nápravě a tehdy také padlo racionální rozhodnutí o spojení veřejnoprávní televize a rozhlasu do jedné instituce pod názvem *RTVS*. Zároveň se počítalo i se zrušením koncesionářských poplatků. Jenže po předčasných volbách a opětovném nástupu Roberta Fica k moci (jeho Směr získal v březnu 2012 nadpoloviční polovinu křesel v parlamentu) znovu nastal zvrát k politickému podmanění si veřejnoprávních médií a k jejich instrumentalizaci.

Instrumentalizaci médií můžeme chápat jako jejich kontrolu externími politickými nebo ekonomickými aktéry, kteří si tak upevňují svoje postavení, případně rozšiřují svůj vliv. Stranická kolonizace sdělovacích prostředků má za cíl upevnit pozici daného politického subjektu ve společnosti, maximalizovat jeho moc, potlačit vůči němu kritické hlasy, ukazovat jeho příznivý obraz, ovlivňovat veřejné mínění a voličské chování v jeho prospěch, podporovat jeho další ekonomické či politické záměry atd.

Převzetí médií dává možnost ekonomicky z nich profitovat i v případě ztráty mocenských pozic. Takto jsou některé tituly zapojeny do klientelistického systému a do úzkého vztahu mezi politickými a ekonomickými elitami. Po nástupu Jaroslava Rezníka mladšího do křesla šéfa RTVS se i tato veřejnoprávní instituce stala součástí kolonizované mediální sféry.

Takovéto médium se pak proměňuje v politického aktéra, neboť politiku více dělá, než o ní objektivně informuje. Prioritou už není profesionalita, ale loajalita ke konkrétní politické elitě. Lidé, kteří jsou dnes ve vedení RTVS, by v žádné kultivované demokratické zemi nemohli o podobných pozicích ani snít. V Česku se občas říká, že je potřeba zvýšit kvalitu veřejnoprávní televize. Každopádně mnozí Slováci by byli rádi, kdyby RTVS dosahovala alespoň zlomku úrovně a profesionality, jaké vykazuje Česká televize. Uvidíme, jaký vývoj v této oblasti nastane po únorových slovenských parlamentních volbách.

Marián Balázs

Autor byl v letech 2010 až 2012 šéfporadcem slovenské premiérky Ivety Radičové.

Maďarská opozice pookřála, ale vyhráno zdaleka nemá

Loňské říjnové komunální a župní volby v Maďarsku byly prvním hlasováním, které od roku 2010, kdy se premiér Viktor Orbán vrátil k moci, jeho strana Fidesz jasně nevyhrála. Úzká spolupráce opozičních stran od levice až po krajní pravici se osvědčila, vládní strana ztratila Budapešť i většinu velikých měst. Nicméně nelze mluvit ani o její porážce. V parlamentních volbách, jež by se měly konat nejpozději v roce 2022, to navíc budou mít odpůrci Fideszu mnohem těžší. Byť opoziční politici doufají, že komunální volby znamenají zásadní obrat a začátek konce Orbánova režimu, jsou zatím taková tvrzení přinejmenším předčasná.

Loňské komunální volby měly pro Maďarsko velký význam. Fidesz premiéra Viktora Orbána věřil v další drtivé vítězství, jež by mu umožnilo získat většinu samospráv, které ještě neovládal. Opoziční politika by v takovém případě v Maďarsku prakticky skončila. Nevládní strany by sice dále existovaly, na místní a župní úrovni by však v podstatě hrály jenom roli statistů. Podobně jako je tomu dnes v parlamentu, kde má Fidesz dvoutřetinovou čili ústavní většinu, a opozice tak nemůže cokoli ovlivnit nebo moc jakkoliv efektivně kontrolovat. V podstatě pouze pomáhá vládnímu režimu předstírat, že Maďarsko je stále normální pluralitní parlamentní demokracií, kde pořád funguje systém brzd a protivah.

Z vládnoucí strany dokonce přicházely zprávy, že Orbán chce své předpokládané vítězství v místních volbách využít k další centralizaci a upevnění moci. Součástí toho měla být i opětovná zásadní novela ústavy. Novou konstituci prosadila vláda v roce 2011, a byť tehdy premiér Orbán tvrdil, že je neměnná, jako by byla tesána do kamene, novelizovala se od té doby již sedmkrát.

Nakonec vše dopadlo jinak. Fidesz utrpěl řadu velice nepříjemných porážek a ztratil i několik svých tradičních bašt. Nejbolestnější je prohra v Budapešti, ve které žije 1,75 milionu lidí, což je skoro pětina obyvatel celého Ma-

ďarska. Hlavní město bylo vždy spíše liberální a levicové. V letech 1990 až 2010 stál v jeho čele bývalý disident Gábor Demszky z liberálního Svazu svobodných demokratů. Na první pohled se tak Budapešť zdá být přesným opakem Prahy nebo Bratislavy, které jsou tradičně spíše pravicové. Zdání však trochu klame. V Maďarsku jsou liberální a paradoxně i levicové strany často demokratičtější, více prozápadní, a dokonce i více nakloněné tržní ekonomice

než strany považované za pravicové a konzervativní. Ty jsou spíše nacionální a nezájda mají silné autoritářské sklony. Preference ekonomicky vyspělého a otevřeného hlavního města jsou tak celkem logické.

Matení voličů

Přesto v roce 2010 Fidesz i kvůli nejednotnosti prodemokratických sil Budapešť ovládl. V čele města tak až do loňska zůstával konzervativní politik István Tarlós, který byl sice formálně nezávislý, ve skutečnosti však sloužil Orbánovi a Fideszu. Starostové zastupující tuto stranu řídili rovněž dvacet ze třidvaceti městských čtvrtí.

V říjnu se situace radikálně změnila, když hlavní město naopak velice výrazně ovládla opozice. Tarlóse s bezpečným rozdílem porazil politolog, liberál a starosta jedné z budapeštských městských částí Gergely Karácsony. Získal 50,86 procenta hlasů, Tarlós pak pouze 44,10 procenta. Byl to veliký úspěch i vzhledem k tomu, že Karácsony v roce 2018 v boji o parlament výrazně zklamal jako jeden z opozičních kandidátů na premiéra. Navíc ještě krátce před komunálními volbami v průzkumech vedl Tarlós a o ohlasy příznivců opozice usiloval další nezávislý kandidát. Kontroverzní rozhlasový a televizní moderá-

tor Róbert Puzsér však nakonec dostal pouze 4,46 procenta.

Ještě hůře dopadl fotbalista a celebrita provládních televizí Krisztián Berki, který si připsal 0,58 procenta. Jeho kandidatura byla zajímavá hlavně proto, že ukazuje jednu z oblíbených volebních taktik Fideszu. Vládní strana vytváří falešné opoziční strany a politiky, kteří mají zmást voliče a odčerpat hlasy skutečných opozičních nebo nezávislých subjektů. Orbánovo uskupení vychází z toho, že jeho vlastní voliči jsou jednotní, disciplinovaní a mají jasno v tom, komu dát svůj hlas. Na rozdíl od voličů kritických vůči vládě, kteří se tak dají snáze poplést nebo je neschopnost vyznat se v kandidátech od účasti ve volbách odradí.

Opozice v říjnu kromě postu primátora získala i většinu v zastupitelstvu hlavního města. Její starostové povedou čtrnáct ze třidvaceti budapeštských čtvrtí. V dalších pěti bude sice starosta z Fideszu, opozice však bude mít většinu v zastupitelském sboru. Podobně to dopadlo i jinde. Z pěti největších měst v Maďarsku dnes opozice vede čtyři. Vedle Budapešti jsou to také Szeged (Segedín), Miskolc (Miškovec) a Pécs (Pětikostelí). Dříve z nich měl opoziční vedení pouze Szeged na jihu země. Opozice ovládla i další důležitá sídla, jako jsou Dunaújváros, Eger, Érd, Szombathely nebo Tatahánya, a udržela si panování nad již drženými městy. Zmíňme například Salgótarján.

Dvojitá porážka

Pro Fidesz byla symbolicky velice nepříjemná již druhá prohra v ostře sledovaném boji o více než čtyřicetitisícové město Hódmezővásárhely na jihovýchodě země, které platilo za jednu z nejpevnějších bašt Fideszu. Mezi jeho bývalé primátory a neomezené pány náležel János Lázár, jenž ve funkci ministra vede úřad premiéra. Lázár patřil dlouho mezi nejmocnější muže vládní strany, jeho pozici ale oslabil právě ztráta zmíněného města a také to, že on a jemu blízcí podnikatelé/oligarchové konkurovali skupině kolem zetě premiéra Orbána.

O druhou prohru Fideszu v daném městě šlo z toho důvodu, že v roce 2018 náhle zemřel jeho primátor a předčasné volby nečekaně vyhrál nezávislý kandidát Péter Márki-Zay. A přestože Fidesz nasadil opravdu všechno, v říjnu Márki-Zay opět zvítězil. Široká místní koalice stojící za novým primátorem ovládla i zastupitelstvo. Neúspěšný kandidát Fideszu István Grezsa představuje další typický jev Orbánova režimu. Bývalý lékař kandidoval jako nezávislý i přesto, že je zaměstnancem úřadu premiéra, a dokonce vládním zmocněncem jednak pro rozvoj spolupráce s Podkarpatskou Rusí, jednak pro rozvoj maďarských mateřských škol v celé Karpatské kotlině.

Zajímavý je však i Márki-Zay, příkladný konzervativce, věřící, otec sedmi dětí, úspěšný podnikatel s několika univerzitními diplomy a lokálpatriot pocházející z rodiny

V čele Budapešti stanul politolog a liberál Gergely Karácsony.

Foto: Wikimedia Commons/ Elekes Andor

tradiční místní konzervativní honorace. Dříve byl voličem Fideszu, proti vládní straně se obrátil kvůli její zkorumpovanosti, autoritářské politice a odklonu od Západu. Márki-Zay symbolizuje dříve nemyslitelnou širokou spolupráci opozice, jejíž důležitou část tvoří i demokraticky smýšlející exvoliči Fideszu. Právě tato aliance zajistila opozici její říjnové úspěchy. Karácsonyho i Márki-Zaye podporovala Demokratická koalice bývalého premiéra Ference Gyurcsányho, která je dnes podle průzkumů nejsilnější opoziční stranou. Podporu jim vyslovily také hnutí Momentum, postkomunistická Maďarská socialistická strana, ale i krajně pravicový Jobbik, který v Budapešti nepostavil vlastního kandidáta a v Hódmezővásárhelyi byl součástí opoziční volební koalice.

Jobbik se již delší dobu snaží se střídavými úspěchy zbavit nálepky extremistického subjektu, přesto byla spolupráce s ním pro mnohé těžkým oříškem. Pomohlo to, že Fidesz prakticky vykradl dřívější jeho program včetně takových věcí, jako je protiimigrantský plot na jižních hranicích Maďarska. A dnes již je Fidesz jednoznačně extremističtější stranou než Jobbik.

Společný postup opozice včetně Jobbiku se nakonec uskutečnil ve více než sto šedesáti městech a obcích. A většinou fungoval. Z největších měst opozice prohrála jen tam, kde spolupráce nevznikla nebo na poslední chvíli zaskřípala, například v další tradiční baště Fideszu v druhém největším maďarském městě Debrecen (Debrecín). Opozice prohrála i v šestém nejlidnatějším sídle Győr (Ráb), kde kooperaci na poslední chvíli vypověděla část Jobbiku.

Šikanování samospráv

Orbán a jeho věrní se svou relativní prohru snažili okamžitě bagatelizovat. V Budapešti ji jeden z politiků Fideszu například odůvodnil tím, že v hlavním městě žije hodně cizinců. Faktem je, že z celostátního hlediska volby vyhrál právě Fidesz, který získal více hlasů než opoziční strany a nadále pevně ovládá většinu měst a prakticky všechny obce. V těch vyhráli i ti jeho starostové, na které se lepší jeden skandál za druhým a všichni o nich vědí, že si z obce udělali vlastní pašalík a kradou jako straky. Fidesz kontroluje také zastupitelstva všech devatenácti žup, byť jejich pravomoci právě Orbánova vláda výrazně ostříhala.

Na venkově Fidesz nemá konkurenci, a to často doslova. Opoziční strany tam prakticky neexistují a lidé stále hodně sledují „veřejnoprávní“ média, která jsou dnes v podstatě hlavním nositelem vládní propagandy. Venkov Fideszu pomohl i v posledních parlamentních volbách v roce 2018. Fidesz, vylekán mimo jiné zmíněnou výhrou Márki-Zaye v předčasných volbách v Hódmezővásárhelyi, vystupňoval propagandu založenou hlavně na strašení utečenci na do té doby nevídané obrátky, mobilizoval venkovské voliče a zajistil si opět těsnou dvoutřetinovou většinu v parlamentu.

Částečná vítězství opozice jsou přesto důležitá. Probudila zemi z letargie, ukázala význam spolupráce, která může Fidesz porazit. Opoziční samosprávy pomohou například nezávislé kultuře a médiím, jež doposud trpěla

i tím, že jim stát upíral jakékoliv veřejné peníze včetně inzerce od místních úřadů a jejich institucí.

Na druhou straně je mezi komunální a celostátní sférou značný rozdíl a není vůbec jisté, že se opoziční strany dokážou dohodnout i před parlamentními volbami. Ideologické rozdíly hrají na celorepublikové úrovni větší roli a dohodnout se na stranickém programu je těžší než se domluvit na řešení místních problémů. Bez spolupráce přitom opoziční strany nemají šanci získat většinu v parlamentu, a to i kvůli tomu, že Fidesz upravil volební systém podle svých potřeb. Maďarský jednokomorový parlament má dnes 199 poslanců, z nichž 106 se volí v jednokolové volbě v jednomandátových obvodech podle většinového principu. Proti kandidátům Fideszu uspěje v těchto podmínkách pouze jeden společný zástupce opozičních stran.

Přes svá původní vstřícná prohlášení o součinnosti s opozičními samosprávami navíc vláda okamžitě přikročila k jejich šikanování, snaží se jim krátiť finance a bere jim další kompetence. V parlamentě si Fidesz kdykoliv může odhlasovat cokoli, co samosprávy oslabí. Maďarsko tedy stále zůstává zemí Orbánova Fideszu. Moc vládní strany pouze částečně omezuje řada opozičních ostrůvků včetně Budapešti. Opozice také bude mít problém voličům dokázat, že je schopna samosprávy řídit, když jim vláda bude vytrvale házet klacky pod nohy.

Peter Morvay

Dobře promyšlený experiment Sebastiana Kurze

Poprvé v rakouských dějinách se ujala vlády koalice křesťanskodemokratických lidovců a Zelených. Tato kombinace má nadějně vyhlídky do budoucna. Jedním z důležitých politických testů pro ni budou podzimní komunální volby ve Vídni. V těch může dosáhnout slušného výsledku skandály proslulý Heinz-Christian Strache.

Ještě před pár měsíci se vládní spolupráce lidovců (ÖVP) a Zelených všeobecně považovala za nereálnou. Předpokládalo se, že tyto strany nebudou mít dohromady nadpoloviční většinu v rakouském parlamentu. Jenže v předčasných podzimních volbách využili lidovci popularitu svého lídra a exkancléře Sebastiana Kurze a zvítězili s rekordně velkým náskokem před druhou sociální demokracií. Oslavy vypukly rovněž u Zelených, kteří se čtrnácti procenty hlasů dosáhli svého historicky nejlepšího výsledku v rakouských dějinách. Profitovali z toho, že se ochrana životního prostředí a boj proti globálnímu oteplování klimatu staly nejdůležitějším tématem voleb.

Nabízela se tedy otázka, zda oba vítězové podzimního klání zkusí vytvořit společnou vládu. Připomeňme, že

v roce 2003 skončily jejich námluvy nezdarem. V čele lidovců stál kancléř Wolfgang Schüssel, s nímž dnes Sebastian Kurz čas od času neformálně rozmlouvá o politice. Za Zelené tehdy vyjednávali například současný spolkový prezident Alexander Van der Bellen nebo jejich spoluzakladatel a pozdější stranický rebel Peter Pilz.

Rizika a rozdíly

Lídr ÖVP Sebastian Kurz sice přesvědčivě vyhrál, ale neměl příliš mnoho variant s kým vládnout. Zkusit podruhé za sebou nevyzpytatelnou kombinaci se Svobodnou stranou Rakouska (FPÖ) by znamenalo podstoupit značné riziko. Kromě toho předseda Svobodných Norbert Hofer bezprostředně po volbách ohlásil odchod své strany do opozice. Spojenectví lidovců se sociální demokracií odmítly obě strany. Panují totiž mezi nimi příliš velké rozdíly v azylové a migrační politice, v pohledu na reformu sociálního systému nebo penzí. Koalice ÖVP s liberály (NEOS) by zase neměla dostatečnou nadpoloviční většinu v Národní radě.

Kurzovi tedy v podstatě nezbyvalo nic jiného než zkusit partnerství se Zelenými, kteří v posledních letech stále častěji přebírají vládní odpovědnost. Ve spolkových zemích Vorarlbersko, Tyrolsko a Salcbursko spolupracují právě s lidovci. Oba partneři zatím na zemské úrovni respektují domluvené rozdělení kompetencí. Pokud dojde k názorové rozepři, řeší ji interně a nikoli prostřednictvím médií.

Šéf rakouských zelených Werner Kogler to se záchranou planety myslí vážně.

Foto: Miroslav Šepták

Snižování daní i emisí

Koaliční rozhovory po podzimních volbách byly velmi náročné. Obě strany musely v mnohém ustoupit. Lidovci se ztotožnili s přísnější a ambicióznější ochranou životního prostředí. Do roku 2030 má Rakousko kompletně přejít na obnovitelné zdroje energie a od roku 2040 zachovávat nulovou uhlíkovou stopu. Vláda plánuje rozšířit působení dosavadní „jízdenky Rakousko“, aby bylo možné cestovat po celé republice za tři eura denně. Zvláštní péče má být věnována podpoře veřejné dopravy nejen v oblasti výstavby, ale také směrem k její dekarbonizaci. Zelený rukopis nese záměr koalice revidovat stávající legislativu ve prospěch větší ochrany životního prostředí.

Rovněž lidovci prosadili svá klíčová témata. Kurzova vláda chce pokračovat ve snižování daňové zátěže především u nízkopříjmových skupin a drobných a středních podnikatelů. Nový kabinet se dále zavázal posílit policejní sbor. Pokračovat má rovněž restriktivní azylová a migrační politika. Za jednu z Kurzových „výkladních skříní“ bude odpovídat někdejší generální sekretář ÖVP Karl Nehammer, jenž je znám svou loajalitou ke staronovému spolkovému kancléři.

Tyrkysovo-zelená koalice samozřejmě skrývá značný konfliktní potenciál. Stačí, aby došlo k opětovnému vyhrocení celosvětové migrační krize. V takovém případě najde ÖVP společnou řeč spíše s opozičními Svobodnými než s koaličním partnerem. Kurz si však svůj zatím poslední zápis do dějin Rakouska dobře rozmyslel. Jak lidovci, tak Zelení vědí, že jim současná konstelace nabízí jedinečnou možnost, jak stabilizovat svou voličskou základ-

nu. Kabinetu, který dokáže skutečně vládnout, a nikoli jen reagovat na aktuální vývoj, se bezpochyby dostane značné podpory obyvatelstva.

Bitva o Vídeň na obzoru

Jednou z dominantních událostí letošního roku budou prestižní podzimní komunální volby ve Vídni. Od roku 1945 drží místo tamního starosty sociální demokracie. Strana však nyní prochází vnitřní krizí a její dominantní postavení v metropoli může být ohroženo. Pokud zde získá SPÖ méně než pětatřicet procent hlasů, pak zřejmě přejdou lidovci a Zelení do protiofenzivy. Za pomoci liberálů by mohli prosadit společného kandidáta na funkci vídeňského starosty.

Kromě toho se na politické scéně opět objevil někdo, s nímž se již nepočítalo. A chce míchat kartami právě v rodné Vídni, kde se mu zpravidla dařilo. Někdejší vicekancléř a šéf FPÖ Heinz-Christian Strache musel odejít z politiky poté, co bylo loni v květnu zveřejněno kompromitující video o jeho záměru ilegálně financovat Svobodné. Když se k tomu později přidaly zprávy o údajném zneužívání státních financí pro soukromé účely a FPÖ vyloučila dlouholetého předsedu ze svých řad, zdála se být Stracheho kariéra definitivně u konce. Nicméně HC, jak bývá kontroverzní politik familiárně nazýván, je zpět. Angažuje se v nové straně Aliance pro Rakousko a podle nejnovějších průzkumů veřejného mínění může pohodlně proniknout do vídeňské obecní rady. Do jaké míry dokáže odepisovaný politik znovu rozvířít rakouskou politiku, ukáží až příští měsíce.

Miroslav Šepták

Případ Biedroń

Nadcházející polské prezidentské volby mají mimořádný význam. Patrné to je zejména z perspektivy společenských procesů vyvolaných extrémně polarizující politikou strany Právo a spravedlnost (PiS), která vládne již druhé volební období. Po relativně chabém výsledku opozice v boji o europoslanecké mandáty v květnu 2019 a jejím skromném úspěchu v následných říjnových volbách do Sejmu a senátu, v nichž se jí podařilo získat v horní komoře těsnou většinu, nastal čas další kampaně. Ta má definitivně rozhodnout o podobě Polska v nejbližších letech.

Pro šéfa PiS Jaroslawa Kaczyńského je udržení kontroly nad prezidentským palácem klíčové. Ztráta senátu zkombinovaná se ztrátou zcela podřízeného prezidenta Andrzeje Dudy by totiž zastavila nebo přinejmenším značně zkomplikovala demontáž kontrolních mechanismů demokratického zřízení. Teprve po jejich odstranění může PiS získat jistotu, která se mladším spolupracovníkům předsedy Kaczyńského zdá nezbytná k dosažení přinejmenším dočasné beztrestnosti. A to vzhledem k obviněním z úmyslného a systematického porušování ústavy, jež vládnutí Práva a spravedlnosti provázejí.

Ležerní souboj

Kvůli tomu všemu by měla volební štafeta pokračovat ve vysokém tempu. Zjevně však došlo k nečekané únavě materiálu. Místo tradičně vypjatých emocí na politické scéně, nekonečných výměn jízlivostí, na které si už všichni zvykli, nebo nákladných volebních mítinků v americkém stylu mobilizujících pouze železný elektorát sledují Poláci unylé představení plné tápajících herců a markýrovaných pohybů. Odehrává se to na pozadí poněkud slábnoucí podpory PiS, neměnné pasivity nejsilnější opoziční strany Občanské platformy (PO) a stagnace levice, která po svém loňském zmrtvýchvstání v preferencích dále neroste. Dalo by se čekat, že všichni hlavní hráči budou plni odhodlání. Evidentně tomu tak není.

Prezident Andrzej Duda dokonce dlouho odkládal oficiální oznámení, že se uchází o znovuzvolení, ačkoli z výroků politiků PiS bylo možné vyvodit, že přesně to má v plánu. Kandidátka Občanské platformy Małgorzata Kidawa-Błońska musela navzdory jasnému vítězství ve stranických primárkách svou kampaň pozastavit, protože její partaj příliš pohltil vnitřní boj o nástupnictví po vše-

V květnu si Poláci vyberou nového prezidenta. Vzhledem k jeho poměrně silným pravomocem a vyhrčené politické atmosféře v zemi by se dalo očekávat, že klíčoví aktéři dají do prezidentského klání všechno. Opak je zatím pravdou. S kandidaturou váhal i Robert Biedroń, s jehož účastí v těchto volbách se ještě loni napevno počítalo.

obecně kritizovaném předsedovi Grzegorzi Schetynovi. Občanská platforma svou vlastní favoritku přehlížela do té míry, že teprve osm týdnů po zmíněných primárkách určila šéfa jejího volebního štábu.

Marasmus se v minulosti nevyhnul ani levici. Polská sociální demokracie má za sebou těžké časy. Táhne se za ní série neúspěchů. Po katastrofálním experimentu s celebritou Magdalenou Ogórek – kandidátkou Svazu demokratické levice (SLD) na prezidenta v roce 2015, dnes třetířadou novinářkou ve službách propagandistického molochu PiS – přišla sociální demokracie nejen o důvěryhodnost, ale následně také o reprezentaci v parlamentu a o větší přístup do médií. Její hlas už nikoho nezajímal.

I ty můžeš něco udělat pro Polsko! Robert Biedroń.

Foto: Jarosław Roland Kruk / Wikipedia

O ekonomicky vyloučené voliče se mezitím postaralo Právo a spravedlnost, o ty více liberální a proevropské zase Občanská platforma, jež se polarizaci společnosti v Kaczyńského stylu rozhodně nevyhýbá.

Obrození levé části politického spektra přinesly teprve loňské eurovolby. Renesance však už neměla tvář neúspěšných lídrů postkomunistického Svazu demokratické levice. Stal se jí Robert Biedroń, populární starosta

stotisícového Štupsku, bývalý představitel Kampaně proti homofobii, gay otevřeně hovořící o své sexuální orientaci a také politik s parlamentní zkušeností. Biedroňovi se poměrně dobře povedlo to, čeho SLD už dávno nebyl schopný – ukázat, že existuje reálná alternativa ke středopravicové Občanské platformě, alternativa se zájmem o potřeby menšin, které obě uskupení dominující polské politické scéně ve svých naracích přehlíží. Biedroňova loni založená strana Jara (Wiosna) se proto dokázala nejen probojovat do povědomí voličů znavených neschopností PO a znechucených neotesanou politikou populistů z PiS. Dokázala především dostat svoje zástupce do Evropského parlamentu.

Krátké trvání Jara

A právě tehdy začaly problémy. Biedroň však neměl na výběr. Když se chtěl vrátit do vrcholné politiky, musel hrát vabank. Vytvořil tedy formaci vůdcovského typu a sám se stal jejím nejviditelnějším lídrem. Ostatní představitelé Jara veřejnost téměř neznala a efekt novosti si vybíral svou daň – celá pozornost voličů, médií i politických konkurentů se soustředila prakticky jen na Biedroně. Žádná doba hájení ani možnost částečně rozložit odpovědnost na více lidí nepřipadala v úvahu.

S jídlem však rostla chuť. Přišly další plány a prohlášení a na obzoru se objevily parlamentní volby, v nichž se měl Biedroň opět stát tahounem, jenž dovede levici k vítězství. Tato koncepce se však ukázala těžko realizovatelná, a to hned ze dvou důvodů. Mnoho stoupenců Jara silně rozčarovalo, když Biedroň nesplnil slib, že složí mandát europoslance a vrátí se do polského parlamentu. Než se však vyjasnilo, že k tomu nedojde, začaly koaliční rozhovory s dvěma zbývajícími levicovými uskupeními – v politickém boji ostříleným Svazem demokratické levice a salónní velkoměstskou stranou Spolu (Razem). Biedroň totiž rychle pochopil, že jeho mladičké formaci

scházejí potřebné zkušenosti a funkční místní struktury. Zároveň vyšlo najevo, že Jaro má jepičí život a jeho někdejší lídr – který teď plnil „pouze“ roli šéfa volebního štábu sjednocené levice – byl čím dál hlasitěji obviňován z egoistického pragmatismu a opuštění voličů.

Ačkoli nově vzniklá Levice skončila v podzimních parlamentních volbách na třetím místě a těší se stále podpoře okolo patnácti procent, je zatížena prvotním hříchem nedostatečné důvěryhodnosti. To je potenciálně skvělá munice pro politickou konkurenci, jíž umožňuje před nadcházející prezidentskou bitvou systematicky ostřelovat celé uskupení. Robert Biedroň proto po říjnových parlamentních volbách omezil svoji mediální aktivitu a jeho roli do značné míry převzali dosavadní lídři Levice Włodzimierz Czarzasty (SLD) a Adrian Zandberg (Razem). Přirozeně se nabízející kandidatura Biedroně na prezidenta tím spadla pod stůl a Levice začala horečně hledat náhradu.

Jednání však byla bezvýsledná. Někteří možní kandidáti si dobře uvědomovali, že jsou málo známí, což jim nedává šanci na vítězství, a nevyhnutelná porážka se v budoucnosti může stát velkou přítěží. Ze stejného důvodu se rostoucí popularitou nenechal zlákat ani Adrian Zandberg. Levice neměla jinou možnost: po významně dlouhém rozmyšlení musela na Biedroně vsadit a on sám na sebe musel vzít odpovědnost za předchozí sliby a prohlášení. Tímto krkolomným způsobem se snaží splatit volební dluh a obnovit silně narušenou důvěryhodnost. A ačkoli se jeho šance porazit Andrzeje Dudu nebo Małgorzatu Kidawu-Błońskou zdají čistě iluzorní, Levice profesionální kampaň na podporu své image v tuto chvíli prostě potřebuje. A samotný Biedroň ještě víc.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Jak umírá demokracie a jak ji lze zachránit

S každými dalšími americkými prezidentskými volbami sílí pocit, že se právě teď rozhoduje o všem. Šedesát procent republikánů a přes šedesát procent demokratů si myslí, že druhá strana představuje vážnou hrozbu pro celou zemi. Jak dokládá autorské duo Nathan P. Kalmoe a Lilliana Masonová ve své vědecké studii, osmnáct procent demokratů a přes dvanáct procent republikánů schvaluje použití násilí v případě porážky své strany. Kde se vzala ona nesmiřitelnost, kde zůstal zápas o pověstného středového voliče, o kterém se učilo na katedrách politologie ještě na počátku nultých let? Středový volič jednoduše přestal existovat, stal se nepodstatným. Dynamika hry se změnila, nyní vyhraje ten, kdo dovede zmobilizovat více svých příznivců. To neplatí zdaleka jen pro USA, vidíme to i ve střední Evropě. Není třeba zdůrazňovat, že tento stav ohrožuje demokratické uspořádání jakéhokoliv státu.

Kniha *Jak umírá demokracie* (2018), kterou napsali američtí politologové Steven Levitsky a Daniel Ziblatt, pomáhá tento neblahý vývoj pochopit. Ve Spojených státech začal už v šedesátých letech a je mimo jiného přizívován panikou bílých Američanů z toho, že se jejich společnost mění a oni se už brzy stanou menšinou. Tolerance a úcta

k pravidlům vyšly z módy dávno před tím, než Donald Trump sjel v roce 2015 po eskalátoru svého mrakodrapu, aby oznámil, že bude kandidovat na prezidenta.

Zánik demokracie je často natolik pozvolný, že si ho většina lidí ani nevšimne. Vládcí se diktátory stávají jaksi mimoděk, pod tlakem okolností a v dialektice řady

konkrétních událostí, než že by si to vyloženě naplánovali. Tak zní cenné závěry dvojice autorů, kteří se skolem demokracií v Evropě a Latinské Americe zabývají již více než dvacet let.

Hugo Chávez byl v roce 1998 zvolen venezuelským prezidentem ve jménu boje proti „zkorumpovaným vládním elitám“, autoritářem se ale stal až o pět let později, když ho veřejnost přestala podporovat a armáda se rok předtím pokusila o puč. Také v Turecku se prezident Recep Tayyip Erdoğan proměnil v diktátora teprve po neúspěšném pokusu o převzetí moci armádou v roce 2016. Naprostý outsider Alberto Fujimori se o prezidentský úřad v Peru přihlásil v roce 1990 sloganem „Prezident, jako jste vy“ a vyhrál. Netrvalo dva roky a ve snaze vyvést zemi z „nejhlubší krize“ rozpustil parlament, zrušil ústavu a stal se tyranem.

Pokaždé, kdy se politický outsider prohlásí za hlas lidu a chce vést válku proti „zkorumpované“ elitě, je třeba se mít na pozoru. Až příliš často se totiž přihodí, že se po sledu stupňujících se sporů s dalšími aktéry (parlament, soudci, armáda) a poháněn pocitem, že jde o všechno, začne chovat jako diktátor.

Česko bojující

Některé jevy popisované v knize lze vystopovat i v Česku. Podle autorů můžeme autoritářské chování rozpoznat na základě čtyř kritérií. Pokusme se je tedy vztáhnout na české realie.

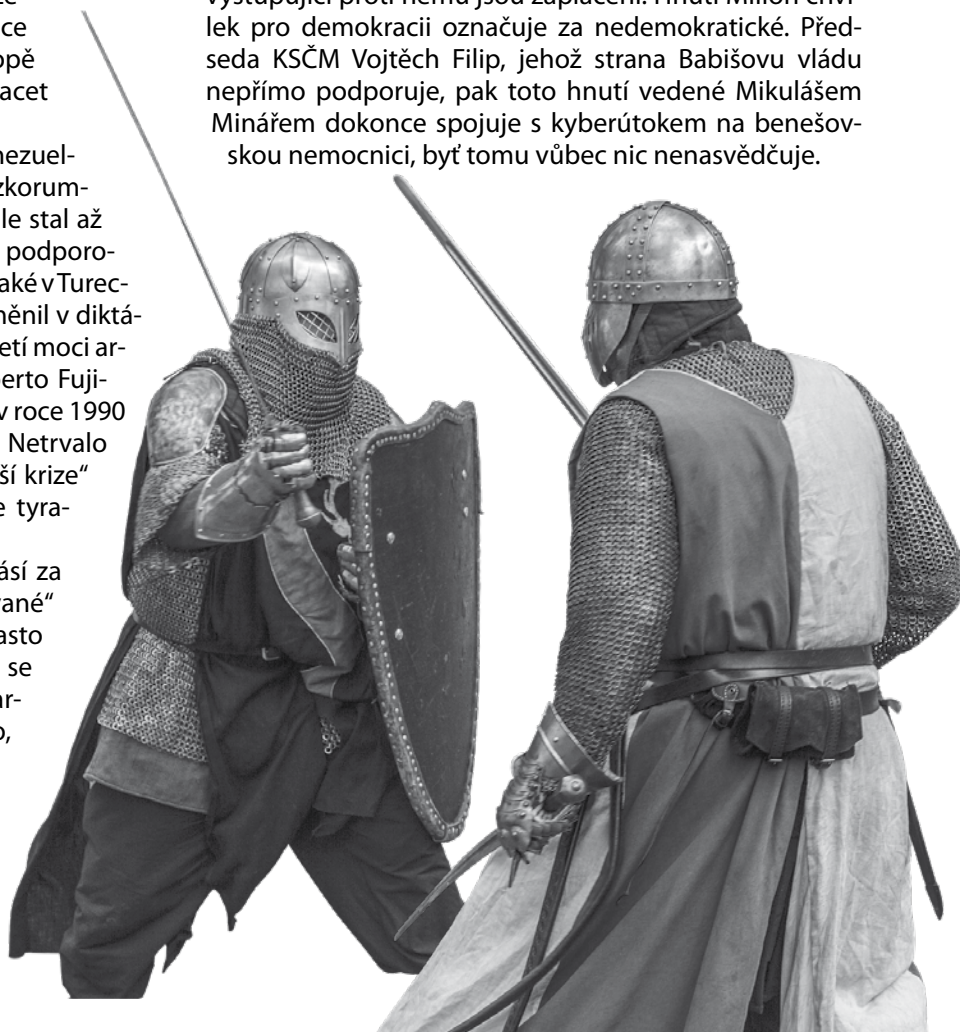
1. Odmítání demokratických pravidel hry

Prezident Miloš Zeman opakovaně znásilňuje ústavu („prezidentská“ vláda Jiřího Rusnoka, odmítání jmenovat ministry některé navržené kandidáty), mluví ve spojení s ní o „idiotských zvyklostech“. Svou agendu vykonává bez jakékoli uměřenosti a skrupulí, když například udělí amnestii vrahovi Jiřímu Kajínkovi. Premiér Andrej Babiš označuje parlament za žvanírnu a nezúčastňuje se interpelací, protože to vnímá jako ztrátu času. Při čerpání evropských i státních dotací se nachází v silném střetu zájmů kvůli svému holdingu Agrofert. Získal přitom na svou stranu několik „rozhodčích“, jako jsou dotační rada Středočeského kraje a Státní zemědělský intervenční fond. Kontroluje dále řadu významných médií, která koupil. Soustava státního zastupitelství mu ve věci jeho trestního stíhání kvůli možnému dotačnímu podvodu zatím odolává. Pod značným tlakem vládnoucího tábora se nacházejí mediální rady kontrolující veřejnoprávní vysílání (*Česká televize*, *Český rozhlas*) a zpravodajství ČTK.

2. Popírání legitimacy politických oponentů

Premiér Babiš má podobnou rétoriku jako vůdci latinoamerických zemí (Chávez, Fujimori), kteří se později stali diktátory. Stejně jako oni se vymezuje proti „tradičním stranám“, jež podle něj rozkradly stát a je potřeba po nich udělat pořádek. Neváhá prohlásit, že demonstranti

vystupující proti němu jsou zaplacení. Hnutí Million chvil pro demokracii označuje za nedemokratické. Představa KSČM Vojtěch Filip, jehož strana Babišovu vládu nepřímo podporuje, pak toto hnutí vedené Mikulášem Minářem dokonce spojuje s kyberútokem na benešovskou nemocnici, byť tomu vůbec nic nenasvědčuje.

3. Tolerance či povzbuzování k násilí

Česko si v tomto ohledu vede dobře a míra civilnosti je zde stále poměrně vysoká. Na druhou stranu Miloš Zeman několikrát vybídl k násilí vůči novinářům, přičemž své výroky označuje za bonmoty. Ve vztahu k zahraničí prezident v minulosti bagatelizoval ruskou agresi na východní Ukrajině a dlouhodobě se zasazuje o to, aby česká diplomacie nezohledňovala lidská práva, ale především ekonomické zájmy.

4. Přípravenost omezit občanská práva (včetně médií)

Miloš Zeman ještě jako premiér kdysi neúspěšně navrhl likvidační žalobu na týdeník *Respekt*. Dlouhodobě se staví přátelsky k autoritativním režimům v Číně a Rusku.

V roce 2014 uvedl, že přijel do Číny, aby se poučil, jak se stabilizuje společnost. Právo na protest není až na ojedinělé případy (během návštěvy čínského prezidenta v březnu 2016) u nás omezeno. KSČM dlouhodobě avizuje, že je ochotna ztížit kritiku hlavy státu, když navrhuje hanobení prezidenta jako trestný čin. Miloš Zeman ani Andrej Babiš se však na tomto poli neangažují.

Co z výše řečeného vyplývá? Česko bojuje. Prezident významně ohýbá ústavu a ve svém výkonu funkce ztratil uměřenost. Ve stejné době je politický a právní systém

konfrontován s oligarchou, který se na základě populistické rétoriky stal premiérem a jehož hnutí ANO se těší stabilní třicetiprocentní podpoře. Na svou stranu získal už několik „rozhodčích“, jiné se mu naopak přesvědčit nedaří. Společnost je silně polarizována, stále se ale vyznačuje relativně vysokou mírou civilnosti a řada institucí funguje i ve ztížených podmínkách. Budoucnost je otevřená a zůstává stále v našich rukou.

Pár úvah o politické taktice

Jak si mají občané počínat během nástupu diktatury, se pokusil vysvětlit americký historik Timothy Snyder ve své knize *Tyranie* (2017). Levitsky a Ziblatt dávají pro změnu několik vodítek pro demokratické strany a jejich politiky. Rozhodně nedoporučují, aby demokrati pouštěli autoritáře k moci s poukazem na to, že je tak ztrapní a zbaví atraktivitu v očích voličů. Nefungovalo to ani ve výmarském Německu v roce 1933, kdy se Adolf Hitler stal říšským kancléřem. Autoritáře účast na vládě sice trochu diskredituje, ale mnohem více legitimizuje. Posune mantinely v jejich prospěch, zvláště když se autoritáři u moci na rozdíl od demokratů necítí povinováni dodržovat jakákoli pravidla a zvyklosti, na rozdíl od demokratů. Stvrzuje to konec konců i Donald Trump, u něhož není vyloučeno, že letos obhájí svůj mandát – přes všechny své lži a škody, které napáchal na amerických institucích a politické kultuře obecně. Autoritáři se tedy mají ostrakizovat a jejich účasti na vládě se má zabránit všemi povolenými prostředky. Pokud se připustí k moci, je to vždy hra s ohněm, stejně jako myšlenka, že demokratické strany otupí jejich nástup tím, že si osvojí jejich radikální požadavky.

Jak by tedy měla postupovat naše opozice? Strategické úvahy jsou v Česku obtížnější, protože dilemat je tu více. Vezměme si například roli ČSSD. Účastí ve vládě legitimizuje Babišovo ANO, což je špatné, na druhou stranu zabraňuje v přímém podílu na vládě dvěma jednoznačně autoritářským stranám (SPD a KSČM), což je naopak dobré. Její situace je o to pikantnější, uvědomíme-li si, že sociální demokracie už jednou autoritáře k moci pustila, totiž v roce 1948, a tvrdě na to doplatila.

Autoři knihy *Jak umírá demokracie* uvádějí několik přesvědčivých příkladů zemí, kde se demokratická opozice sjednotila, a nástup autoritářů tím zvrátila. Pokud by se to u nás hypoteticky podařilo, vždy tu zůstane řada těch třetích vzadu, ať už by to byli Piráti, obě extremistické strany (KSČM, SPD) a další, například Trikolóra. Nemálo opozičních politiků je navíc přesvědčeno, že sjednocující efekt v české politice tolik nefunguje, funguje-li vůbec. Někdejší předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek se v souvislosti s nakonec neuskutečněnou předvolební koalicí se STAN v roce 2017 odvolává na průzkum, podle kterého by oba subjekty získaly společně méně (konkrétně 7,5 procenta), než když kandidovaly každý zvlášť. Rozhodnutí pro spo-

lečný postup navíc v Česku podvazuje volební klauzule stanovující, že koalice se dvěma členy musí získat deset procent, se třemi členy patnáct procent a tak dále. Namísto společné jedné opoziční kandidátky se tak s blízcími se sněmovními volbami spekuluje o kandidátkách třech, například ve složení ODS+KDU-ČSL, TOP09+STAN a Piráti.

Společnost homogenní, přesto rozpolcená

Levitsky a Ziblatt připomínají známou věc, totiž že se autoritářům velice hodí krize všeho druhu a že si je v krajním případě i sami vyrábějí. Chtějí tak docílit známého psychologického mechanismu, který je v USA znám jako efekt kruhové obrany vlajky. Nicméně popsal ho již sociolog Émile Durkheim: lidé se v okamžiku, který vnímají jako krizi, soustředí kolem svých momentálních vůdců.

Prezident Zeman využívá krize (řeká zadluženost a problémy eurozóny, běženci, klima) a s nimi spojené „kosmické války“ takřka chronicky. Patří to k jeho základním povahovým rysům stejně jako u jeho předchůdce na Pražském hradě Václava Klause. Premiér Babiš se začal soustavně vymezovat proti Evropské unii, jeho rétorika je však zatím zdrženlivá, srovnáme-li to s poměry v Maďarsku a Polsku. Moment naléhavosti čerpá spíše ze svého boje proti „tradičním“ stranám, o kterých tvrdí, že se ho chtějí za použití všech prostředků zbavit.

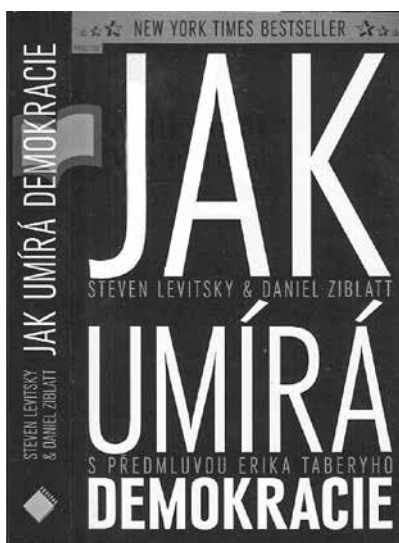
Česká společnost je podle papírových kritérií vysoce homogenní, přesto se stále více rozpolcuje politicky

i mentálně. Proti sobě stojí mladí a staří, města a venkov, majoritní populace a zvětšující se deklasovaná romská menšina. Z řady míst se začíná ozývat identitní a (nebo) ekologická panika, viz výkřiky, jak nám uprchlíci berou naši totožnost a životní prostor. K tomu přistupují rituální výpady proti „pravdě a lásce“, „pražské kavárně“, „sluníčkářům“, „progresivistům“ a bůhví proti komu zítra. Tato kulometná střelba na pohyblivý cíl podle všeho ukazuje na touhu po zachování „světa, jak ho známe“.

Krizi zvláštního druhu představují v posledních letech prezidentské volby, v nichž se veřejnost vždy ostře rozdělí a nijak na toto rozdělení do příště nezapomene, spíše ho ještě prohloubí. Česká společnost začíná být podle některých komentátorů extrémně uzavřená a začíná mít velký strach o budoucnost, což se daří zužitkovat populistům. Nejde zdaleka o českou specialitu: Šedesát sedm procent Evropanů si podle průzkumu zadaného německým vydavatelstvím Bertelsmann myslí, že život byl dříve lepší.

Pokud se Čechům nebo Američanům podaří zbavit se svých autoritářů, stále je ještě čeká druhý, neméně důležitý úkol: zasypat vyhloubené příkopy, pokusit se stát soudržnou společností, jež nalezne alespoň minimální shodu na základních věcech, a stanovit si opět smysluplné a realistické cíle.

Jan Jüptner

Polsko prožívá nečekanou druhou vlnu privatizace

Ve druhém kole polských prezidentských voleb se může stát všechno. O to více, že navzdory očekáváním vládnoucí PiS nezklidnilo svou politiku, aby si získalo umírněné voliče. Právě naopak, jeho konflikt se soudy a unijními institucemi se zostřuje, říká v rozhovoru pro *Demokratický střed* novinář Łukasz Pawłowski.

■ Je Polsko stále demokratickou zemí? Občas se o tom pochybuje.

Samozřejmě, že je, i když jde o demokracii značně horší kvality. Mnoho institucí důležitých pro zdravou demokracii, jako jsou veřejnoprávní média, státní správa, tajné služby a dokonce i armáda, funguje dnes o poznání hůře než před několika lety. K tomu se přidává vážný konflikt o nezávislé soudnictví mezi vládnoucí většinou na jedné straně a celou opozicí, právníckými organizacemi a institucemi Evropské unie na straně druhé. Jestli se tento boj prohraje, polská demokracie dostane další, velice vážný úder.

■ Bitva o právní stát se v Polsku vede už několik let. Vládnoucí strana Právo a spravedlnost (PiS) tvrdí, že bojuje s postkomunismem a patologií v justici. Politici PiS mluví o soudcovské kastě. Provládní veřejnoprávní televize často ukazuje případy, kdy některý ze soudců udělal něco zlého. Je opravdu polské soudnictví v tak špatném stavu?

Odpověď je opět zřejmá, není. Faktem je, že lidé jsou nespokojeni, jakým tempem soudy rozhodují. A jako všude, i v Polsku vyvolávají některé rozsudky velké emoce, neboť jsou vnímány jako nespravedlivé. Navíc, a přiznávají to dokonce sami právníci, polské soudy ani nezkoušejí vysvětlit svá rozhodnutí jazykem srozumitelným průměrnému občanovi. Ale ze skutečnosti, že mnoho Poláků souhlasí s tvrzením, že resort spravedlnosti potřebuje změny, nevyplývá, že chtějí, aby kontrolu nad ním převzali

politici. Je to vidět v průzkumech veřejného mínění.

■ Postupuje vládnoucí tábor při změnách v justici podle jasného plánu, nebo občas improvizuje.

Łukasz Pawłowski (*1985) je redaktorem a tajemníkem polského internetového týdeníku *Kultura Liberalna*. Vystudoval sociologii a psychologii. V únoru vyšla jeho kniha *Druga fala prywatyzacji* (Druhá vlna privatizace).

Foto: Maciej Spychał

■ je? Od některých kontroverzních opatření PiS později ustoupilo.

Plán je jasný. Jde o získání nástrojů, které umožní podřídit si soudce, a tím i získat kontrolu nad justicí. Tyto kroky ale vyvolávají ohromný odpor právníků, unijních institucí i části Poláků, a proto vláda musí občas ustoupit.

■ Existovaly před volbami v roce 2015 nějaké náznaky, že PiS

bude chtít převzít kontrolu nad soudy?

Ano, Jarosław Kaczyński mluvil o nutnosti změn v soudnictví už dávno. Málokdo však očekával, že PiS získá tak velkou moc, že bude mít nadpoloviční většinu křesel v parlamentě a k tomu ještě zvítězí v prezidentských volbách. A navíc, že poruší pravidla, která se dříve zdála být trvalá. Dnes Kaczyńského strana právo ignoruje nebo ho prostě porušuje, články ústavy nevyjímaje.

■ Krizi kolem polského soudnictví svým způsobem odstartovala již předchozí vládní koalice pod vedením Občanské platformy, jež ještě před volbami v roce 2015 vybrala dva kandidáty na ústavní soudce, které přitom měl volit až nový Sejm. Po parlamentních volbách prezident Andrzej Duda zvolený za PiS odmítl přijmout přísahu i od třech ústavních soudců, které přitom nominoval předchozí Sejm v souladu se zákonem. PiS pak na jejich místa vyslalo takzvané dubléry, přičemž odmítlo v této věci respektovat rozhodnutí samotného Ústavního tribunálu. Postupovalo by PiS v záležitostech soudnictví jinak, kdyby předchozí vláda nevybrala dva ústavní soudce jaksi do zásoby?

To si nemyslím. Z dnešní perspektivy to vidím tak, že ze strany PiS šlo pouze o záminku. Kdyby nebylo toho zmíněného rozhodnutí dnešní opozice, možná by boj se soudy vypadal trochu jinak, ale podstata konfliktu by zůstala stejná. Předchozí garnitura například neudělala nic pro to, aby si udržela kontrolu nad veřejnoprávními médii, a přesto vláda PiS neměla žádné zábrany, aby v nich neprovedla čistku a neproměnila informační servis v propagandu.

■ Kdo je hlavním architektem změn v soudnictví? Ministr sprá-

vedlnosti Zbigniew Ziobro? Jaká je role Jarosława Kaczyńskiego?

Ziobro by svou politiku bez souhlasu Kaczyńskiego provozovat nemohl. Jistě, v samotném vládním táboře se vedou politické spory a boj o vliv. Někteří, jako je například Ziobro, jsou příznivci nesmlouvavého střetu se soudci. Jiní, jako je třeba vicepremiér Jarosław Gowin, se snaží ostatní přesvědčit, že by chtěli nějaký kompromis. Ale nakonec o směr a formě postupu rozhoduje Jarosław Kaczyński.

■ Jakou úlohu má ve sporu o justici prezident Andrzej Duda? Je samostatným hráčem?

Dudova role není velká, je-li vůbec nějaká. Před pěti lety byl kandidátem PiS na prezidenta a letos je jím znovu. Ačkoliv formálně není členem strany, je na ní zcela závislý. To PiS posílá peníze na jeho kampaň, to PiS mu může zajistit příznivý obraz ve veřejnoprávních médiích, z PiS pocházejí nejdůležitější členové jeho volebního štábu.

■ EU kritizuje stav právního státu v Polsku. Evropská komise už v tomto případě proti němu zahájila několik řízení. Evropský soudní dvůr vydal několik rozsudků, jež byly pro vládu PiS nevýhodné. Měly by se unijní instituce míchat do věcí jednotlivých států?

Nenazval bych to mícháním. Jde spíše o hlídání pravidel, se kterými jsme všichni souhlasili při vstupu do EU. A ano, unijní instituce by se tím měly zabývat. Je ale důležité, aby ve své činnosti byly nejen rozhodné, ale také spravedlivé. A tak tomu není. Nedá se vysvětlit, proč strana Viktora Orbána i nadále patří do stejné frakce v Evropském parlamentu jako třeba německá CDU, z níž pochází šéfka Evropské komise Ursula von der Leyenová (Orbánův Fidesz má v Evropské lidové straně formálně pozastaveno členství, ale stále se podílí na její činnosti – pozn. red.). Ani proč je Maďarsko stále považováno za zemi splňující unijní normy právního státu.

■ Vraťme se k polské politice. PiS má stále vysokou podporu.

V loňských říjnových volbách do Sejmu obdrželo téměř 44 procent hlasů. Jeho voličům porušování ústavy nevadí?

PiS využívá moci, aby zvýšilo svoje volební šance, například pomocí již zmíněné propagandy ve veřejnoprávních médiích. Ale jeho dosavadní úspěchy jsou podle mě především výsledkem slabosti opozice. Za prvé, přes čtyři roky nedokázaly hlavní opoziční strany občanům vysvětlit, jaký mají vztah k programu 500 plus (rodiče dostanou na každé dítě příspěvek ve výši 500 zlotých měsíčně – pozn. red.), který PiS po svém nástupu k moci zavedlo. Chtěly by jeho zrušení, zachování, nebo dokonce rozšíření? Jedna ze stran dokázala zastávat všechna tři stanoviska! Druhým problémem opozice bylo přesvědčení, že k vítězství stačí stavět se proti tomu, co dělá PiS. Podle mě je to příliš málo, lidé očekávají pozitivní sliby. Za třetí, komunikace opozice s voliči byla tragická. Volební kampaň největší opoziční strany Občanské platformy byly zkrátka špatně zorganizované.

■ Jak moc důležitý byl pro volební vítězství PiS onen program 500 plus, k němuž se navíc přidaly další sociální dávky?

Tyto sociální transfery „zahájily“ veřejnou debatu. Opozice nevěděla, jak na ně reagovat, a politici PiS mohli dokazovat, že jejich strana plní volební sliby. Ale tvrzení, že osm milionů Poláků dalo hlas Právu a spravedlnosti pouze proto, že dostali peníze na ruku, by bylo nejen nepravdivé, ale i urážlivé.

■ O programu 500 plus píšete ve své nové knize *Druhá vlna privatizace*. Proč druhá vlna? Co přesně to znamená?

První vlna se v Polsku konala v devadesátých letech, kdy se velmi často privatizovaly zastaralé a nevýdělečné státní podniky. Druhá vlna se netýká podniků, ale samotných Poláků. V knize, která má brzy vyjít, píšu, že PiS na jednu stranu dokončilo velké sociální transfery, na druhou stranu současně zanedbalo veřejné služby, jako jsou vzdělání nebo zdravotnictví. Ve výsledku za ně rostoucí počet Poláků platí na soukromém trhu. Čili

na jednu stranu dostanou třeba pět set zlotých nebo takzvaný třináctý důchod, ale tyto prostředky musí utratit za soukromou školu, doučování nebo návštěvu u privátního lékaře, neboť státní instituce fungují čím dál tím hůře. Soukromé školy, školky i ordinace zažívají v Polsku skutečný nával. Bohatí si v nové realitě nějak poradí, chudí však budou mít problém. Ale také bohatí mají důvod k nespokojenosti. Platí daně na zdravotnictví i veřejné vzdělání, ale pak musejí za tyto služby znovu platit na soukromém trhu.

■ Takže program 500 plus není dobrým řešením.

To neříkám. Je neúplným řešením. Když chcete budovat stát blahobytu, není možné se omezovat na sociální dávky. Potřebné jsou též dobře fungující veřejné služby. To jako kdybyste se zeptal kulturisty, jestli je posilování bicepsů dobré, či zlé. Je nutné, ale jestli chcete mít dobrou postavu, tak musíte posilovat i další svaly.

■ Už jsme mluvili o polské opozici. V jaké je dnes kondici? Přichází s nápady na důležité reformy?

Občanská platforma si nedávno zvolila nové vedení. Uvidíme, jestli se to nějak projeví na kvalitě její kampaně před nadcházejícími prezidentskými volbami. Je ale fakt, že dřívější lídr Grzegorz Schetyna nebudil důvěru dokonce ani u příznivců opozice. Za čtyři roky se mu to nepovedlo změnit. Je dobře, že se do parlamentu vrátila Levice, neboť má konkrétní a výrazné programové návrhy. A může věrohodným způsobem zpochybňovat vládní sociální politiku.

■ Předsedou Občanské platformy byl zvolen čtyřicátník Borys Budka. Může se stát novým Donaldem Tuskem?

Nevím, jestli je to dobré srovnání, protože asi každý seriózní politik by měl mít svůj styl a osobitost. Každopádně květnové prezidentské volby budou pro Budku velkým testem. Jestli kandidátka Platformy Małgorzata Kidawa-Błońska zvítězí, jeho pozice velmi zesílí. Jestli ale prohraje, hrozí straně další vážná krize.

■ **Do druhého kola prezidentské volby se pravděpodobně dostanou Andrzej Duda a právě Małgorzata Kidawa-Błońska. Jsou jejich šance vyrovnané?**

Ve druhém kole se může stát všechno. O to více, že navzdory očekáváním PiS nezklidnilo svou politiku, aby si získalo umírněné voliče. Právě naopak, jeho konflikt se soudy a unijními institucemi se zostřuje. Najevo navíc vycházejí další skandály i přečiny, ať už v tajných službách

nebo ve státních podnicích. Samozřejmě ne všechny tyto informace se dostanou k průměrnému voliči, a i když se dostanou, nemusejí příznivce PiS odradit. Ale lze říci s jistotou, že mobilizují mnoho zastánců opozice. Hodně bude jako vždy záležet na stavu ekonomiky. Jestli voliči pocítí, že se jim žije hůře, začnou hledat alternativu.

■ **Může se Robert Biedroń stát černým koněm voleb?**

Nemyslím si. On má za úkol dosáhnout alespoň takového výsledku, jaký měla Levice v parlamentních volbách čili okolo třinácti procent. Jestli dostane více, tak to tuto stranu velice posílí, neboť se ukáže, že její návrat do Sejmu nebyl náhoda. Ale na účast ve druhém kole dnes Biedroń příliš šancí nemá.

Tomáš Fošum

Báječně natočená nihilistická špionážní pohádka

Seriál Ivana Zachariáše *Bez vědomí* je bezpochyby dalším výrazným zářezem české pobočky HBO na poli tvorby, který má ambice promlouvat ke globálnímu publiku streamovacích platforem. Po *Hořícím keři*, který zpracovával trauma československé společnosti z ruské okupace, jde o další epickou sagu, kterou autoři zasadili do klíčových okamžiků našich dějin.

Příběh debutujícího scenáristy Ondřeje Gabriela o velmocenských špionážních čacchrech v době kolem pádu železné opony byl premiérově uveden 17. listopadu loňského roku, tedy v den 30. výročí sametové revoluce. Dějinný převrat ale jako by tvůrce zajímal ze všeho nejméně, a zápletka si místo toho vypůjčuje prvky ze zásobníku nejprovařenějších konspiračních teorií.

Ve většině ohledů přitom tahle šestidílná minisérie snese srovnání s americkou produkcí. Výprava je špičková: pochmurné kulisy Prahy konce osmdesátých let jsou věrně zachyceny do nejmenších detailů. Obsazení je podobně podařené od hlavních rolí po nejmenší šťěky. A scénář je čistá žánrová práce poučeně čerpající ze špionážních klasik, zejména z poetiky Johna le Carrého. Disident Viktor Skála (Martin Myšička) a jeho žena Marie (Táňa Pauhofová) po letech strávených v britském exilu přijíždějí na podzim roku 1989 na návštěvu Prahy a brzy po příjezdu se stanou obětí podivné autonehody. Když se Marie probudí z bezvědomí, zjistí, že její manžel beze stopy zmizel, a začne po něm pátrat. Divák ovšem postupně zjišťuje, že se o Skálu zajímají i dvě zneprátené frakce britské tajné služby, KGB provozující ve vojenském prostoru v Ralsku mučírnu a samozřejmě StB.

V intencích žánru nevypadají estébáci jako prvoplánoví zloduchové. Jsou vylíčení jako profesionálové, kteří nejsou o nic lepší nebo horší než jejich západní protějšky a kteří sledují svou vlastní legitimní agendu. Dosluhující plukovník Vlach (Jan Vlasák) se dojemně stará o svou umírající manželku a mladý major Berg (Martin Hofmann) se pouští na vlastní pěst do vyšetřování podivných okolností kolem Skálova zmizení. Lehce romantizující huma-

nizace režimních fízlů je ještě poměrně osvěžující, trochu problematičtější je pohled tvůrců na to, co se na sklonku roku 1989 opravdu událo.

Listopadové události vyznívají v celém rozkošatělém příběhu jen jako nepodstatná poznámka pod čarou. Nic se podle tvůrců nezměnilo. Staří vrátní oslovují nové struktury na ministerstvu vnitra stále soudruhu a soudružko. Britská špiónka míní, že Čechům a Slovákům nešlo o svobodu, ale o příležitost více vydělávat. A KGB na našem území dál vraždí a dosazuje lidi do klíčových pozic.

Výše zmíněný *Hořící keř* přesvědčivě ukazoval mechanismy normalizace, když si většina postav po Palachově oběti nechala symbolicky zlomit páteř a přizpůsobila se novým podmínkám husákovského socialismu. V *Bez vědomí* neprojde navzdory dějinným změnám žádná z postav ani náznakem psychologického vývoje. V posledních dvou dílech, když se na scéně opět vynoří zmizelý Viktor Skála, připomíná příběh nedávný seriálový hit *Ve jménu vlasti*. Ten pojednává o záhadném veteránovi, který se vrací do Ameriky po letech v islamistickém zajetí, a který možná je a možná není zakukleným teroristickým agentem.

V závěru seriálu se všechny dějové linky poměrně působivě spojí a uzavrou. Finále přináší prozření ve smyslu intimním i společenském. Hlavní hrdinka Marie je spoutána ve svazku s partnerem, kterému nelze věřit nos mezi očima. A společnost buduje nové zítřky na základě převratu, který byl podle autorů předem domluvený a jenom formální.

Celý seriál je báječně natočená nihilistická špionážní pohádka. Ivan Zachariáš se po *Pustině* opět představil jako suverénní režisér, který ze sebe už dávno setřásl nálepku tvůrce reklam a jenž si i touto minisérií otevřel další vrátka do elitního filmového světa. Ale coby lekce z významného období naší historie působí *Bez vědomí* přes všechnu pečlivou rekonstrukci dobové atmosféry bulvárně a chvílemi až urážlivě.

Jan Gregor

Strhněme český mýtus v Polsku!

Co z české literatury se překládá v Polsku a co zase z polské literatury u nás? Vypovídá to něco o pohledu jednoho národa na druhý? A proč by se Poláci měli něco dozvědět o naší historii?

Letos v květnu bude Polsko po deseti letech opět čestným hostem našeho největšího a nejprestižnějšího knižního veletrhu a festivalu – Světa knihy. V roce 2010 dorazila mimo jiné nositelka Nobelovy ceny za literaturu Wisława Szymborska, přičemž silná polská reprezentace se chystá do Prahy i tentokrát. Do Polska se naopak vydají čeští spisovatelé a spisovatelky, a to o týden později, kdy bude naše země hlavním hostem Varšavského knižního veletrhu (Warszawskie Targi Książki).

Není to náhoda, právě příslibená „vzájemnost“ vedla k tomu, že se ministerstva kultury obou států rozhodla projekt podpořit – což není úplně samozřejmé, protože obě země se snaží proniknout především na prestižní západní veletrhy. Do přípravy se zapojili různé instituce, překladatelé, polonisté a bohemisté. A zatímco v politice se často hovoří o tom, že konkrétní polsko-česká spolupráce po příslibech a deklaracích málokdy nastane, v oblasti kultury se zdá, že je možná. V kontaktu jsou ředitelé obou veletrhů i České literární centrum s Instytutem Książki. V programech obou květnových akcí se tak objeví polsko-české tandemy, některé autorské dvojice dokonce vystoupí jak v Praze, tak ve Varšavě. Publikum většinou zajímá především seznam hostů. I tentokrát půjde nepochybně – jako u podobných festivalů – o výběr z hvězd, které nemůžou chybět (pokud mají čas), a také z autorů aktuálně vydaných překladů. Ne vždy ale skladba pozvaných hostů přímo odráží to, jak si polská literatura vede v Česku a naopak.

Prozaičtí Pepíci

Psát o polské čechofilii už začíná být trochu nudné. Nicméně i protentokrát nezbyvá než konstatovat, že v Polsku patří české knihy mezi oblíbené. Dokazuje to existence nakladatelství, která se zaměřují pouze na českou produkci: například vrtislavská Afera Julie Rózewicz, vnučky slavného básníka Tadeusze. Téměř každé menší nakladatelství má svou českou řadu. Poláci si rozhodně nevybírají jen humoristy nebo „švejkoviny“, jak by možná někdo očekával. Mezi překládanými autory najdeme například Jana Balabána, Michala Ajvaze, Biancu Bellovou nebo Petru Hůlovou. Lze tak říci, že současná próza je zastoupena více než reprezentativně. Nechybějí totiž

ani mladší ročníky, jako jsou Ivana Myšková, Jan Němec, Pavla Horáková nebo Marek Šindelka.

Důraz ovšem musíme položit na slovo próza. Od žijících básníků vychází aktuálně pouze sbírka Petra Hrušky, zatímco v češtině si můžeme pořídit samostatné sbírky či výběry Ryszarda Krynického, Adama Zagajewského, Roberta Rybického, Eugeniusze Tkaczyszyna-Dyckého, Justyny Bargielské nebo Małgorzaty Lebdy a dalších, nemluvě o dvou průřezových generačních básnických antologiích. Možná je to i otázka překladatelů, starší čeští autoři se výběrově objevují ve výběrech básníka a literárního kritika Leszka Engelkinga. Ale existuje naděje, že se situace začne postupně měnit. Pokud ano, velkou zásluhu na tom bude mít Zofia Bałdyga, polská básnička žijící v Praze, jež neúnavně překládá a propaguje českou poezii v polských časopisech a na tamních festivalech.

Momentka z festivalu Svět knihy.

Foto: Richard Hodonický

Úderníci desetiletky

Při pohledu na polskou literaturu v českých překladech se situace dosti liší, neboť próza zde tvoří spíše menší část. Hvězda enfant terrible polské literatury Doroty Masłowské poněkud pohasla, zato se u nás pravidelně objevují romány čerstvé držitelky Nobelovy ceny Olgy Tokarczuk vydávané v asi ročním odstupu po polském vydání. K nim se připojují i novější jména, například Szczeban Twardoch nebo Martyna Bunda. Základní čtenářský bestseller se ale mezi prozaičky od zlaté éry Masłowské neobjevil. Skokově si však našel oblibu zcela jiný žánr. Pokud srovnáme současnost s rokem 2010, kdy se tři léta po českém vydání *Gottlandu* Mariusze Szczygiela čeští čtenáři poprvé dozvěděli o existenci polské reportáže, letos bude na veletrhu potřeba hned několik poliček, aby se na ně

produkce nakladatelství Dokořán a Absynt vůbec vešla. Od Wojciecha Tochmana přes Lidii Ostałowskou a Pawła Smoleńskiego až k Małgorzatě Rejmer – značka „polská reportáž“ začíná žít vlastním životem a pronikat do českého povědomí.

Druhou výraznou změnou je situace v dětské literatuře. Nejdříve polští ilustrátoři a autoři knih pro nejmenší čtenáře nesměle pronikali do malých vydavatelství, jako jsou Jakost nebo Baobab. Dnes už je najdeme v Albatrosu, Slovartu a dalších velkých nakladatelských domech. Tady se silná generace polských výtvarníků a spisovatelů (ačkoli obraz je zde přeci jen na prvním místě) potkala s trendem vytlačujícím levné disneyovské produkce. Až budete

příště procházet kolem výlohy některého z knihkupectví, zkuste si udělat malý test a objevit v ní polskou knihu pro děti – většinou se vám to podaří. Naopak v Polsku se kromě *Lichožroutů* česká produkce příliš neprosazuje, ačkoli ani u nás nechybějí zajímaví ilustrátoři a autoři. Možná je mezi Baltem a Krkonoši stále zastíňuje nehynoucí Krteček.

Máme (navzájem) co objevovat?

Nepoměr panuje také v odborné a populárně-naučné literatuře. Především polské historické publikace se těší mezi českými nakladateli (a zřejmě i čtenáři) oblibě. Vydává je třeba Academia, Host nebo Pant, ale také Albatros. Mezi autory se nacházejí renomovaní historici jako třeba Karol Modzelewski. Jejich knihy často zaplňují mezery ve znalostech dějin 20. století, které se nezdá, že by se objevily, když se podíváme na severovýchod. Osud „krvavých zemí“ pro české čtenáře ostatně objevuje i známý americký historik Timothy Snyder. Podobné publikace mají při setrvalém okouzlení některých českých politických elit režimem ruského prezidenta Vladimira Putina, jenž se k sovětské minulosti své země hlásí, velký přínos. Nechybějí ale ani „sebekritické“ knihy polských reportérů nebo historiků, které osvětlují temnější kapitoly dějin svého národa.

V Polsku překlady podobných českých prací prakticky scházejí. Přitom si „český mýtus“ přímo říká o stržení. A to ne proto, aby nás Poláci přestali řadit v průzkumech

mezi své nejoblíbenější národy. Líbí se nám ale všeobecně rozšířený obrázek Čecha jako trochu pomalého, neambiciózního pohodáře, jehož nejoblíbenějším jídlem je vepřové se zelím a knedlíkem zapíjené püllitry piva? Víze moderních českých dějin jako sledu ohýbání a uhybání? Paradoxně tento mýtus začínají bořit sami polští autoři, novináři a historici píšící o Čechách, například Aleksander Kaczorowski a další. Jednou z prvních vlašťovek by mohlo být i polské vydání díla Miloše Doležala o komunisty umučeném knězi Josefu Toufarovi *Jako bychom dnes umřít měli*. Ačkoli v tomto případě nejspíše o překladu rozhodla především autorova náklonnost k Polsku a jeho tamní přátelé, kteří knihu protlačili.

Jaká díla tedy můžeme Polákům doporučit, aby lépe poznali „českou duši“ v její skutečné podobě? Třeba přesný řez do české společnosti, tedy *Slepé skvrny* Daniela Prokopa. Nebo nedávno vydanou publikaci z oblasti, na níž se Češi už v době komunismu zaměřovali více než Poláci – ekologie. Kniha Jiřího Sádla *Krajina! Průchod okolím v příkladech* spojuje přírodovědecké vzdělání s citlivým přístupem ke svému okolí jako jedinečnému organismu, symbióze lidské kultury a přírody. A jako malý bonus osvětluje kulturotvornou funkci českých procházek. A do třetice? Co třeba *Jiný TGM* od Pavla Kosatíka?

Lucie Zakopalová

Ukrajinská nová vlna

Po roce 2014 se Ukrajina v mnohém zcela změnila. S větším či menším úspěchem provedla řadu reforem, které postupně transformují stát i tamní společnost. Jednou z mnoha oblastí, jež se zásadně proměnily, je kinematografie. Ta nyní i díky výrazně větší státní podpoře zažívá skutečnou renesanci.

Do roku 2013 ukrajinská kinematografie fakticky neexistovala. Počet vzniklých celovečerních filmů se ročně pohyboval pouze v jednotkách a v některých letech se do kin nedostal dokonce ani jeden domácí snímek. Často se navíc jednalo o dokumenty nebo díla pochybné kvality. Není proto divu, že jak kinům, tak televizi vévodily kromě západních produkcí filmy z Ruska. Je tedy malý zázrak, že nyní počet ukrajinských filmů uvedených do distribuce každý rok stabilně převyšuje třicítku a jen v letech 2014 až 2019 se jich v kinech promítalo 110. O rychlém rozvoji ukrajinské kinematografie ostatně svědčí i to, že v roce 2017 založila Ukrajinská filmová akademie cenu Zolota Dzyga (Zlatá káča), která už má za sebou první tři ročníky.

Některá díla mají úspěch i v zahraničí. V roce 2015 se v nominacích na Oscara v kategorii dokumentárních filmů objevil snímek režiséra Jevhena Afinejevského *Zima v ohni*, který mapoval protesty na kyjevském Majdanu. O dva roky později bodoval na Berlinale dokument *Škola číslo 3* zobrazující všední život obyvatel válkou postiženého Donbasu. Film *Donbas* Serhije Loznciji se zase v roce 2018 ocitl ve výběru festivalu v Cannes a ve stejném roce byl tamtéž oceněn ukrajinsko-islandský film *Žena na*

válečné stezce. O rok později vyhrál v Benátkách v sekci Horizonty film *Atlantida* Valentyna Vasjanovyče, který se odehrává po ukrajinském vítězství ve válce o Donbas v roce 2025. V Karlových Varech se pak loni představila v soutěžní sekci Na východ od Západu road movie Antonia

Lukiče *Mé tiché myšlenky*.

Ukrajínští filmaři se nevyhýbají ani náročným výpravným produkcím. Filmového zpracování se tak dočkaly bitva u Krut (*Kruty 1918*), ve které se dobrovolníci z Kyjeva bránili před útokem Rudé armády, příběh jednoho z vůdců ukrajinského boje za nezávislost v letech 1917–1921 Symona Petljury (*Tajný deník Symona Petljury*), román slavného spisovatele Ivana Franka *Zachar Berkut*, který se odehrává v období mongolské invaze do Evropy, či život haličského knížete Danyla, krále Rusi a zakladatele města Lvov žijícího ve 13. století (*Král Danylo*). Letos se pak chystá do kin adaptace románu *Felix Austria* (pod názvem *Oddaná*) od haličské spisovatelky Sofije Andruchovyč, která vypráví příběh odehrávající se ve městě Stanislav (dnešní Ivano-Frankivsk) na počátku 20. století, nebo jeden z vůbec nejdražších filmů v historii Ukrajiny *Dovbuš* o haličském zbojníkovi z první poloviny 18. století.

Básník jako samuraj

Sympatické je i to, že se Ukrajinci pouštějí do vážných témat v poněkud odlehčenějším duchu. O tom svědčí čerstvý film *Naše kočky*, který přináší do tématu války

Krymský Tatar Achtem Seitablajev natočil úspěšné filmy *Kyborgové* a *Zachar Berkut*. Foto: Wikimedia Commons/Ilya

v Donbasu komediální prvky, či snímek o klasikovi ukrajinské literatury a doslova posvátné postavě národních dějin Tarasi Ševčenkovi, který je zobrazen jako japonský samuraj. Skvělou reklamou prvním z nich mimochodem udělal ruský nacionalista Vladimir Žirinovskij, který v reakci na filmový trailer v ruské státní televizi vykřikoval heslo „spálit všechny napalmem“ a vyslovil přání, aby přestaly existovat Kyjev a Lvov.

Svou roli v současném rozvoji ukrajinské kinematografie hraje hned několik faktorů. Po roce 2014 se země do značné míry odřízla od ruského trhu, který ji doslova vysával. Nejtalentovanější filmaři se totiž obvykle přesouvali do Moskvy a samotná Ukrajina sloužila Rusům jako místo, kde mohli levně produkovat filmy a seriály. Je také důležité, že ukrajinští tvůrci nyní dostávají subvence skrze státní agenturu pro podporu kinematografie, které se v posledních letech dramaticky zvýšily. Ty pomáhají nejen v samotné produkci, ale i propagaci a distribuci. Jen mezi roky 2014 a 2019 vzrostla podpora ukrajinských filmů ze 63 milionů hriven na více než 500 milionů (cca 460 milionů korun).

Prostředky se navíc přidělují výrazně transparentněji než v minulosti. Už od roku 2012 se totiž jednotlivé projekty prezentují a hodnotí veřejně, přičemž celá soutěž je vždy k vidění živě na internetu (prezentace jsou též k vidění na portálu *YouTube*), což výrazně omezilo korupční potenciál. V neposlední řadě rozvoji prospívá hlad po domácí produkci, která dříve prakticky neexistovala. Nové filmy tak zaplňují díru na trhu a přinášejí Ukrajincům něco, co jim dříve chybělo.

Vznikající ukrajinský filmový trh je zajímavý i z hlediska toho, co se zde točí. Kromě výše zmíněných historických témat, adaptací klasické literatury a jiných žánrů vzniká celá řada děl, jež zajímavě reflektují aktuální i nedávné dění v zemi. V minulých letech se tak do kin dostalo minimálně šest celovečerních hraných filmů věnovaných válce v Donbasu včetně velmi úspěšných *Kyborgů* o dnes už legendárních obráncích letiště v Doněcku. Jen v letoš-

ním roce se navíc chystá premiéra dalších pěti snímků o válce či událostech na Krymu. I filmy tedy zpracovávají největší trauma současné Ukrajiny. Pomáhají vytvářet moderní národní martyrologii a posilují nové „mýty“. Nicméně stále platí, že k divácky nejúspěšnějším snímkům patří z velké části komedie.

Ve jménu vlasti

Ačkoliv se ukrajinská kinematografie rozvíjí nebývalým tempem, zdaleka ne vše pochopitelně funguje ideálně. I přes výrazné zlepšení zůstává problematický samotný způsob výběru projektů, které získávají státní příspěvek. Výše popsané veřejné prezentace jsou totiž až druhým kolem, ve kterém se definitivně přidělují prostředky. K němu se ale dostane jen polovina z přihlášených projektů, které prošly prvním kolem, kde už ale taková míra transparentnosti nefunguje. Po zveřejnění anonymizovaných hlasovacích karet se také často ukazuje, že rozhodujícím odborníkům chybějí kompetence, porušují pravidla hlasování, výrazně mění mezi oběma koly názor na jeden projekt a jejich hodnocení nepůsobí příliš logicky. Zároveň se stává, že někteří z hlasujících expertů jsou sami předkladateli projektů, čímž se celý výběr dále znevěrohodňuje.

V roce 2017 se navíc přistoupilo k tomu, že se celková částka na podporu filmů rozdělila na dvě části, přičemž jednu z nich nyní přiděluje ministerstvo kultury vlasteneckým snímkům. Kromě toho, že samozřejmě neexistuje žádné kritérium, podle kterého by bylo možné hodnotit vlastenecký charakter díla, dochází rozdělením prostředků k dalšímu znepráhlednění celého procesu. Naposledy pak vzbudila kontroverze změna na pozici ředitele státní agentury pro podporu kinematografie. Tu totiž od konce ledna řídí nová ředitelka Maryna Kuderčuk, jež nemá podle kritiků potřebnou kvalifikaci. Její jediná dřívější zkušenost s filmařinou spočívá v tom, že vedla jeden z městských biografů v Záporoží.

Mezi další často zmiňované problémy patří poměrně malá síť kin na Ukrajině a omezené možnosti distribuce domácí produkce, která z hlediska sledovanosti stále výrazně zaostává za západními filmy. Pro srovnání: v celém státě nyní funguje jen asi dvě stě kin, zatímco ve srovnatelně lidnatém Polsku dosahoval v roce 2018 jejich počet 497. Velmi těžké je také dostat ukrajinské filmy do distribuce v zahraničí, a proto se v současnosti mluví o tom, že by se Ukrajina měla připojit k evropskému programu Eurimages zřízenému Radou Evropy. Ten pomáhá ve financování filmů i jejich distribuci.

Ačkoliv řada problémů přetrvává, tak skutečně platí, že tamní kinematografie zažívá nejlepší období od vzniku nezávislé Ukrajiny. Všiml si toho ostatně i americký portál *Politico*, který píše o „kulturní renesanci připomínající bouřlivá šedesátá léta ve Spojených státech a západní Evropě“. O tom, že Ukrajina má co ukázat, svědčí i fakt, že se díky aktivitě jejího velvyslanectví v České republice na podzim 2019 v pražských kinech Atlas a Evald uskutečnil už třetí ročník přehlídky pod názvem *Týden ukrajinského filmu*. Během něj si čeští diváci mohli zajít na hned šest celovečerních snímků.

Michal Lebduška

Zasloužené miliony pro Marii Terezii

Rakousko, Maďarsko, Slovensko a Česko, jež bývaly součástí habsburské monarchie, se znovu spojily, aby vytvořily dílo o životě jediné společné panovnice ve svých dějinách. Historická filmová minisérie Marie Terezie natočená v letech 2017 a 2019 představuje po všech stránkách přelomové dílo. Oprávněně se tak stala středoevropským televizním fenoménem.

Koprodukční minisérie *Marie Terezie* vznikala tak trochu z povinnosti k 300. výročí narození této významné osobnosti. Proto asi málokdo očekával, že bude takovým hitem. První i druhý díl, které byly odvysílány na počátku roku 2018, sledovaly v Česku přes dva miliony lidí. Česká televize tak konkurenční stanice drtila podobně, jako když o Vánocích nasadí pohádky. Velký zájem vyvolala série i v Rakousku, Maďarsku a na Slovensku. Sledovanost druhé řady na počátku roku 2020 pak v tuzemské veřejnoprávní televizi dosahovala okolo 1,5 milionu diváků. Úspěch se opět dostavil i ve zbývajících zemích, i když i tam počet sledujících trochu klesl.

Na třetí sérii si budeme muset počkat (nebo ji rovnou oželeť), protože Česká televize její natáčení z finančních důvodů odložila. Po průzkumu sociálních sítí lze dodat, že se tak děje k nelibosti velkého množství příznivců seriálu. Nutno podotknout, že jde o dosud největší koprodukční projekt naší veřejnoprávní televize. Ostatně jen rozpočet prvních dvou dílů se pohyboval okolo sto padesáti milionů korun. Dodejme, že dalšími partnery jsou rakouská ORF, slovenská RTVS, maďarská MTVA a rovněž mezinárodní distribuční společnost Beta Film.

Porozumění národů

Při takovýchto nákladech není divu, že byla režie svěřena zkušenému americkému režisérovi rumunského původu Robertu Dornhelmovi. Jeho podpis nese řada průměrných či nadprůměrných historických filmů a seriálů, jako jsou *Deník Anne Frankové* (2001), *Spartakus* (2004), *Na Západ* (2005), *Desatero příkázání* (2006), *Vojna a mír* (2007) a v poslední době především *Hotel Sacher* (2016). O scénář *Marie Terezie* se postarala Češka Mirka Zlatníková, kterou mohl tuzemský divák zaznamenat hlavně

jako spoluautorku divácky oblíbeného a u „pokrokových“ aktivistů nenáviděného filmu Radka Bajgara *Teorie tygra* (2016). Mimo to se podílela na populárních televizních sériích *Soukromé pasti* a *Nevinné lži* a na seriálu *Černé vdovy*, na němž znovu spolupracovala s Radkem Bajgarem.

O hlavních představitelích toho bylo v českých médiích napsáno dost a dost, stejně jako o střídání v roli habsburské vladačky. Marie-Luise Stockinger a Steffi Reinsperger jsou skvělé divadelní herečky, jenže jejich výměnu (kvůli proměně vzhledu panovnice po řadě těhotenství pochopitelnou) ne každý skouzl. Hodně se diskutovalo i o Vojtěchu Kotkovi coby Františku Štěpánovi, což byl manžel Marie Terezie. Jako představitel této mimořádně zajímavé osobnosti se spolu s nedávnou rolí ve filmu *Vlastníci* asi definitivně vymaňil ze škatulky, do které spadl jako teenager v úspěšných komediích *Snowbordáci* a *Raftáci*.

Jen pro přehled doplníme, že z českých herců si v koprodukčním projektu zahráli také Zuzana Stivínová, Lenka Vlasáková, Vladimír Javorský, Jiří Dvořák, Igor Bareš,

Rakouská herečka Stefanie Reinsperger (Marie Terezie) a český herec Vojta Kotek (František Štěpán) při představení druhé série seriálu o císařovně Marii Terezii.

Foto: Wikipedia/Blanka Borová (Karolína Černá)

David Švehlík nebo Karel Dobrý. Slovensko zastupovali Táňa Pauhofová, Zuzana Mauréry, Éva Vica Kerekes, Rebeka Poláková nebo Alexander Bárta. Z rakouských herců se vedle obou hlavních představitelk objevili Fritz Karl, Karl Markovics nebo Cornelius Obonya. Maďarsko reprezentovali Bálint Adorjáni, Ervin Nagy nebo Zoltán Ráthóti.

O tomto babylonu se často psalo, že při „ostrých“ záběrech každý mluvil ve vlastním jazyce. Méně se však zdůrazňovalo, že se přitom podařilo eliminovat jednoho z hlavních zabijáků mezinárodních koprodukcí, tedy špatný dabing. Tvůrci tak naštěstí nenařadili na česko-polsko-ukrajinskou koprodukcí *Princip slasti*, jež je učebnicovým příkladem toho, jak se to dělat nemá. V *Marii Terezii* se naopak povedlo poměrně přirozeně prolínat dabing se skutečnými hlasy herců tak, že to nervalo uši. Výraznou roli hrála také bohatá výprava v čele s nádhernými kostýmy slovenského výtvarníka Jána Kocmana. Třešničkou na dortu byly pečlivě vybírané dobové lokace, ať už šlo o zámky Valtice a Kroměříž, vídeňský Belveder, Maltézské náměstí na Malé Straně nebo vodní mlýn v moravské Slupi.

Více než jen zábava

Jiří Suchý jednou řekl: „Zatímco utopistický filmy nám lícej, jak to v budoucnosti vypadat nebude, historický filmy ukazují, jak to nevypadalo v minulosti.“ Chtělo by se k tomu dodat, že ostatně žádný film neukazuje skutečnost, ale jen naši představu o ní. Přesto se v tomto citátu nachází kus hluboké pravdy, se kterou je třeba počítat a nechtít od umění nedosažitelnou absolutní historickou přesnost. A mít zároveň na paměti, že každý film vypráví v první řadě o době, kdy vznikl. Ještě před natáčením musí být zodpovězena důležitá otázka, zda jde pouze o zábavu, nebo i o něco navíc. Pokud má být totiž snímek alespoň zčásti poučný, je třeba si stanovit, co je v historické látce významné a přitom nadčasové. Stručně řečeno, pokud natočíte husitskou revoluci jako intelektuální spor mezi příznivci transsubstanciacie a konsubstanciacie, velký aplaus nečekejte.

Jak si na výše uvedené dilema odpověděli autoři minisérie *Marie Terezie*? Příběh první řady propojoval dobové realie s romantickou dějovou linkou a v zásadě vyprávěl o zamilované dívce, která se snažila vybojovat vysněného partnera i zděděný trůn. Obojí pro ni bylo nové a v obou případech se snažila o jiný a rozumnější přístup než její rodiče. Zrcadlila se v něm doba nastupujícího osvícenství,

ve kterém přirozenost, racionalita a víra v pokrok nahrazovaly pověry a nezměnitelnou tradici. Druhá série pak vyprávěla o letech, kdy si panovnice musela těžce vybojovaný trůn i manželství udržet. Příběh je již dospělejší a připomíná některé britské historické minisérie, které v celém žánru dlouhodobě určují trendy.

Ve druhé řadě se mnohem důkladněji pracuje se základním schématem celého díla, tedy prolínáním osobní a „pracovní“ roviny života panovnice. Její privátní problémy (nevěra manžela, důvěřování špatnému muži, vztah s tchyní) a potíže státu jsou nerozlučně spjaty, takže vyřešení osobních patálií znamená úspěch pro monarchii. Třetí série pak měla podobně popisovat období, kdy Marie Terezie ztratila milovaného Františka Štěpána a složitě spoluvládla se svým schopným, ale svérázným synem Josefem.

Nutno říci, že propojení osobních a státních záležitostí v příběhu funguje a nenásilně předává divákům informace o tehdejší době, které by asi jinak ignorovali. A z peripetií dávno mrtvých velikánů vykřesali jeho tvůrci nadčasový příklad ženy, jež i v těžkých časech zcela moderně skloubila rodinný a pracovní život. Udržela si manželství uzavřené z lásky a přes všechny chyby byla nakonec prospěšná celému okolí. A to v éře, která ženám ve vysokých pozicích nepřála. To však neznamená, že je film prodchnutý ideologií současného feminismu. Marie Terezie prosazovala svou vůli do značné míry ženskými zbraněmi, když vyvolávala v mužích ochranný pud. Šarm ovšem kombinovala s nečekanou rozhodností. Rozumně scénář pracoval i s motivem odporu proti církvi. Nebezpečný fanatický duchovní byl totiž půvabně zpacifikován svým nadřízeným, papežským nunciem v podání skvělého Igora Bareše.

Jak již bylo řečeno, od filmu nelze očekávat úplnou historickou přesnost. Leccos je poupravené a zpřeházené, aby se dosáhlo požadovaného efektu a síly příběhu. Co však očekávat lze, je neodolatelná chuť si po zhlédnutí dohledat bližší informace o tehdejší době a zajímavých osobnostech. A to není málo. Několik historických nepřesností přesto zamrzí (například princ Evžen Savojský nebyl ve skutečnosti takový intrikán) a minisérie má pár dalších problémů. Občas nesedí motivace postav, jindy se zase vyprávění zadrhne. Na některé slabší herecké výkony upozorňoval ne jeden kritik. Přesto je možné bez obav prohlásit, že se jedná o kvalitní a záslužné dílo.

Jan Holovský

Obecně lze říci, že se v Česku točí málo pozoruhodných filmů z historického období před 19. stoletím. Po téměř dvacetiletém úhoru trvajícím od snímku *Verbu Ivce* (1994) vznikly sice v krátkém sledu tři minisérie ze starších českých dějin – *Cyrl a Metoděj – Apoštolové Slovanů* (2013), *Jan Hus* (2015) a *Hlas pro římského krále* (2016) o Karlu IV., ale ty lze považovat za průměrné nebo jen lehce nadprůměrné. Plnily především zadání důstojné připomínky historických velikánů. Nepřidaly však nic moc navíc, když se jim nepodařilo nabídnout dnešnímu divákovi nějaké zajímavé poučení či nadčasové téma. Za posledního tři a půl roku pak stojí za zmínku jen artový *Křižáček* (2017) s Karlem Rodenem v hlavní roli. Tento film byl však určený hlavně pro náročnější publikum na festivalech. Mimo to se objevila jen zajímavá dokudramata. Jednalo se především o *Poslední útěk Jeronýma Pražského* (2018) s vynikajícím Ondřejem Vetchým v hlavní roli, navazující na o tři roky starší snímek *Jan Hus – Cesta bez návratu* s Vladimírem Javorským. Navzdory jejich určitým kvalitám si však širší divácká obec obou počinů prakticky nevšimla.

Nostalgická Osoblaha. Moravská enkláva pro vyloučené?

Pokud se člověka z Bruntálska zeptáte na Osoblahu, většinou si vybaví jen vysokou nezaměstnanost a těžké životní podmínky, periferii ekonomickou i kulturní. Což je škoda, neboť se jedná o město, jež přečkalo mnoho ran historie a jako již několikrát v minulosti pomalu povstává z popela.

V roce 1962 vydal německý autor literatury pro děti a liberecký rodák Otfried Preußler příběhy o loupežníkovi, jemuž dal humorně znějící jméno Hotzenplotz. Inspirací se mu stala vzpomínka na dětství, kdy toto slovo vídával na mapě Československa. Již několikátá generace Němců si tak daný výraz spojuje výlučně se skutky sympatického raubíře, ale jen někteří vědí, že se zároveň jedná o původní název obce ležící v podhůří Jeseníků. V podstatě teprve nedávno, kdy konečně začala pomíjet averze vůči německým dějinám kraje, přijali obyvatelé Osoblahy nejslavnějšího „rodáka“ za svého. V roce 2018 mu dokonce na náměstí odhalili dřevěný pomník.

Nebýt však jisté lingvistické zvláštnosti, proslulý fiktivní bandita by dnes nosil nejspíše jiné jméno. Název města v němčině je zřejmě zkomoleninou původních slovanských pojmenování, která se odvozují od místní říčky. Odborníci se domnívají, že zatímco německy hovořící obyvatelé žijící mezi českými sousedy ho foneticky přejali z českého Osoblaha, tj. Hozenpla, Němci přebývajících v obklopení Poláků naopak zkomolili pád šestý, tedy Osoblodze, čímž vzniklo Hocenplotz. Tento rozkol vedl k tomu, že město dlouho postrádalo jednotný název, který se časem ustálil na již zmíněném Hotzenplotz.

Ve 13. století se Osoblaha stala součástí Moravského

markrabství. Historicky je tak součástí Moravy, byť se dnes nachází na slezském území – jedná se o jednu z takzvaných moravských enkláv ve Slezsku. Po roce 1260, kdy kraj zpusťily tatarské hordy, začali vylidněnou obec postupně znovu osídlovat kolonisté přicházející z německých oblastí. Právě jejich potomci tvořili dějiny města až do roku 1945. Podílela se na nich také jedna výrazná menšina, pro niž se Osoblaha byla po staletí bezpečným ostrůvkem uprostřed nenávislného moře.

Slezský Sion

První zprávy o židovských obyvatelích města pocházejí z roku 1334, kdy se sem před pogromem v Hlubčicích uchýlila skupina uprchlíků. Svá obydlí mohli stavět pouze před městskými hradbami, takže jejich domy později několikrát poničili husité. Od poloviny 15. století bylo proto Židům uděleno právo budovat svá přístřeší přímo uprostřed města, kde vznikla jejich čtvrť. Za toto „privilegium“ museli zaplatit takzvaným židovským regálem, tedy pro ně stanovenou speciální daní. Do města postupně proudily další skupiny židovských běženců nejen z Hlubčic, ale i z Prudníku, Krakova či z oblastí středního Německa. Od roku 1522 sem mířili i Židé z Opavy, odkud byli na naléhání měšťanů věřících pověrám o rituálních vraždách křesťanských dívek vypovězeni králem Ludvíkem Jagellonským.

Osoblažské náměstí vás asi za srdce nechytne.

Foto: Táňa Matelová

V roce 1570 olomoucký biskup Vilém Prusinovský udělil osoblažským Židům právo postavit školu a hřbitov. Zlepšil též podmínky pro provozování živností, na druhé straně ale zároveň omezil půjčování peněz. Na začátku 17. století si již Židé mohli ze svých řad volit vlastní představitele. S rostoucím počtem domů se objevila také dřevěná synagoga, která však již roku 1624 shořela. Na jejím místě záhy vznikla nová modlitebna. V 17. století prožilo tragickou událost i celé město – před pruskými vojsky se obyvatelé sice ubránili výkupným, ovšem po vpádu Dánů již oheň Osoblahu zasáhl nelítostně. Při požáru shořely mimo jiné takřka všechny židovské domy. Zkázu o pár let později dovršila morová epidemie.

Jako zázrakem přetrval v Osoblaze starý židovský hřbitov.

Foto: Táňa Matelová

Po výrazné emigraci na konci třicetileté války činil počet Židů pouhých sto šedesát. Údaje z roku 1664 však již opět hovoří o rozvinuté židovské čtvrti: kromě dvanácti krámků a domovních prodejců se v ní nacházel obchod s kůžemi a dva výčepy. Působili zde lékař, směnárník, talmudista a kameník. Doložená je také vyhlášená výrobní košer pálenky. V sedmdesátých letech 17. století zaznamenala Osoblaha další nárůst židovské imigrace, přičemž tentokrát přicházel lid Davidovy hvězdy také z Vídně.

Ztráta velké části Slezska za vlády rakouské panovnice Marie Terezie měla na město velký dopad, který determinoval jeho podobu po mnoho staletí. Lze totiž říci, že právě od roku 1742 se z této moravské enklávy stává ve všech ohledech odříznutá lokalita, s čímž se město potýká dodnes. Na druhou stranu byla pro Židy Osoblaha v 18. století více než příznivým místem k životu, a to zejména díky nezvykle tolerančnímu prostředí. Dokládá to mimo jiné jejich vysoký podíl na celkovém počtu obyvatel. Zatímco v roce 1770 v celém rakouském Slezsku připadalo na 240 tisíc obyvatel pouze devět set Židů, v Osoblaze již v roce 1763 tvořili přibližně čtvrtinu z necelé dvoutisícovky obyvatel.

I když následující století začalo pro osoblažské Židy ekonomickým růstem, katastrofa na sebe nedala dlouho čekat. V roce 1802 převrátila služebná Sára Mayerová v krčmě lucernu, od níž chytlo seno sušící se na půdě. Plameny záhy zachvátily celé město. Kromě velkého množství křesťanských a židovských domů shořela také synagoga, dřevěné náhrobky na hřbitově a historicky nenahraditelný archiv židovské náboženské obce. Osoblaha se z tragédie zvolna vzpamatovala a za čtyři roky byla postavena synagoga nová. Na desce umístěné nad portálem hlavního vchodu v hebrejštině stálo: „Větší bude vznešenost posledního domu než onoho prvního.“ V případě této budovy to však zřejmě platilo pouze v symbolické

rovině, v porovnání se svou předchůdkyní totiž působila mnohem skromnějším dojmem. Svůj účel však plnila až do dvacátých let 20. století, zbořena pak byla na počátku let třicátých.

Mezníkem pro Židy, nejen ty osoblažské, se stal rok 1848. Jakkoli postavení této menšiny zlepšily již dříve josefínské reformy, až na konci první poloviny 19. století se Židé v habsburské monarchii stali rovnoprávními se zbytkem obyvatelstva. Tehdy také nad Osoblahou zanikla feudální svrchovanost olomouckého arcibiskupství. Následný hospodářský úpadek města a nově získané svobody pohybu a usídlování přispěly k postupnému odchodu Židů do okolních měst, například do Krnova, Bruntálu nebo Jeseníku. „Bída přišla na Israel v Osoblaze...“ konstatoval v roce 1912 obrozenec František Hrnčíř ve svém cestopise *Ze slezských poutí*. Poslední židovský obyvatel žil ve městě v roce 1934.

Na konci 19. a na počátku 20. století v Osoblaze fungovaly cukrovar, sirkárna, výroba svící, mydlárna, mlýn či městská plynárna a dařilo se i textilní výrobě. Zejména místní krajkářky si vysloužily celoevropský věhlas. Jejich nádherné práce znali dokonce v Rusku či na Balkáně a za první republiky se odbyl rozšířil i do Anglie či Německa. Postupnému úpadku plynoucímu ze stále zdatnější izolovanosti města však nedokázaly zabránit ani výše jmenované dílny a továrny, ani vybudování úzkokolejky z Třemešné. Místní své naděje proto stále více spojovali se sousedním Pruskem, což dokládaly časté podobizny císaře Viléma II. visící na stěnách příbytků.

Válka, vysídlení, dosídlení

Během druhé světové války by ani k Židům dříve vlídná Osoblaha nebyla schopna zajistit jim bezpečí. V roce 1942 zde vznikl nacistický internační tábor. Navzdory tomu město nadále zůstávalo jedním z nejmalebnějších sídel

českého Slezska. Možná i proto ho nacisté bránili před Rudou armádou tak usilovně, že po pětidenních bojích doslova lehlo popelem. Jednalo se o první osvobozené město (22. 3. 1945) na území dnešní České republiky, zároveň bohužel také nejznicenější. V troskách skončilo až devadesát procent celé zástavby včetně velmi cenného původně raně gotického kostela sv. Maří Magdalény, jehož poškozené základy byly v roce 1962 odstřeleny. Starý židovský hřbitov se ale na rozdíl od toho novějšího, zničeného již roku 1933, jako zázrakem dochoval. Židovskou kapitolu města uzavírá smutná skutečnost, že jím v lednu 1945 procházel pochod smrti z koncentračního tábora Osvětim. Jeho součástí byli pravděpodobně také dřívější obyvatelé či potomci těch, kteří kdysi právě zde našli bezpečné přístřeší.

Po válce a vyhnání Němců začali Sudety osidlovat noví obyvatelé. Vedle Čechů, Slováků, Poláků či Rumunů sem od roku 1947 přicházeli také volynští Češi, kteří se kromě Osoblavy usazovali i v blízkých vesnicích (Bohušov, Pelhřimovy, Slezské Rudoltice). Mezi příchozími z Volyně byli kupříkladu i manželé Leopold a Antonie Bačovští, jimž stát Izrael udělil titul Spravedliví mezi národy. V roce 1942 totiž zachránili a přijali do rodiny šestiměsíčního židovského chlapce Josefa Danckera, kterému banderovci zavraždili matku.

Pokud nepatříte mezi obdivovatele měst, jež získala po válečné zkáze zcela novou tvář, raději si výlet do Osoblavy rozmyslete. Často i tři staletí staré domy byly srovnány se zemí a nahradila je brizolitem omítnutá panelová zástavba. Z historických památek se zachovala pouze empírová kašna na náměstí, hřbitovní kostel sv. Mikuláše, část městských hradeb ze 16. století a již zmíněný židovský hřbitov. Ten se revitalizace dočkal až v roce 1993 a dnes díky svým barokním náhrobkům inspirovaným polskými židovskými tradicemi představuje v rámci Česka naprostý unikát.

V roce 1975, tedy třicet let po zničení města, vznikl kousek od náměstí památník na počest osvobození Rudou armádou, poblíž je pak umístěno protiletadlové dělo. Hned za tímto výjevem se nachází restaurace Nostalgie, jejíž název poměrně trefně vystihuje vztah místních k minulému režimu. Komunistická strana se u Osoblažanů těší dlouhodobé popularitě, jejíž kořeny můžeme hledat především ve vysoké nezaměstnanosti. Jakkoli totiž ambiciózní vidina Osoblažska coby zemědělské živitelky celého Ostravska komunistům nevyšla, osoblažské státní statky byly přece jen důležitým zaměstnavatelem a přilákaly do odříznuté Slezské Hané, jak se úrodnému regionu přezdívalo, stovky nových obyvatel. Řada z nich přišla po revoluci o práci, a tedy i životní perspektivu. Přestože v posledních volbách do Poslanecké sněmovny skončili komunisté „až“ na třetím místě, skutečnost, že první dvě příčky obsadily ANO a SPD, politický obrat k lepšímu zatím rozhodně nevěští.

Žádné safari

Moravská enkláva ve Slezsku, toto rovinaté předdveří Polska, skýtá celou řadu pozoruhodností. Za návštěvu stojí třeba zámek ve Slezských Rudolticích, kam se v době největší slávy sjížděla na pozvání výstředního hraběte

z Hodic šlechta z celé Evropy, či zaniklá vesnice Pelhřimovy se zajímavým hudebním festivalem. Pokud se však rozhodnete cestovat do Osoblavy železnicí například až z Prahy, počítejte s tím, že cesta nejméně se třemi přestupy může zabrat plných sedm hodin. Zhruba tisícová obec s početnou romskou menšinou může na první pohled vyvolat smíšené dojmy: náměstí skládající se z panelových budov, nedokončené stavby, neobydlené domy a uprostřed toho dřevěná socha pohádkového loupežníka, kterému se nedaří město nijak rozveselit. Návštěvník se nedokáže ubránit pocitu, že se zde čas zastavil v raných devadesátých letech. Poněkud odlišný dojem vyvolává jen starý židovský hřbitov. Při jeho prohlídce moc lidí nepotkáte, zato vás bude pozorovat spousta místních koček, které toto místo z nějakého důvodu přitahuje.

Pokud člověka nezajímá historie Židů či netouží-li zhlédnout všechny empírové kašny v republice, proč se tedy do Osoblavy vlastně vydávat? Protože je jiná než všechna ostatní města. Nostalgie za její dávnou krásou, která zřejmě nenávratně zmizela, jako kdyby byla cítit ve vzduchu spolu s kouřem z levného topiva vznášejícím se z komínů. Ani současné v mnoha ohledech tolik pokročilé době se nepovedlo obnovit alespoň část zašlého půvabu Osoblavy, jež k nám tak promlouvá jen ze starých snímků.

Existuje však ještě něco, za čím lidé do Osoblavy jezdí. V roce 2016 získal Novinářskou cenu za nejlepší psanou reportáž *Osoblaha (ne)buduje, (ne)tančí a (ne)zpívá* Tomáš Poláček. Bezesporu poutavý text odkazuje na těžký život lidí takřka na okraji civilizace, zároveň ale ve čtenářích může vyvolávat něco ne zcela zdravého. Za poslední léta vzrostl zvláštní trend výletů směřujících nejen do míst katastrof, ale také do vyloučených či odříznutých lokalit, kam se návštěvníci jezdí podívat na ty zvláštní lidi, kteří jsou schopni a ochotni na takovém místě žít. Jako by se chtěli ujistit, že se nemají zase tak špatně v porovnání s tím, jak se bydlí na periferii.

Takovéto důvody turistiky, kromě toho, že jsou vůči místním neetické (nejde přece o žádné lidské safari), se ale můžou minout účinkem. I Osoblaha totiž umí překvapit. Děti hrající si v ulicích, spokojená romská rodina, která se prochází po neestetickém náměstí jako po kolonádě, veselé ozvěny z hospody či sousedka, jež z balkonu zve kamarádku na kávu. Pubertáci, kteří slušně pozdraví. Přibývají kulturní akce a do města se také zásluhou místních žen vrací tradice paličkování. Zlepšuje se situace na trhu práce. I když zde je zapotřebí zdůraznit, že se jedná o celorepublikový trend a míra nezaměstnanosti v okrese Bruntál stále zůstává jednou z nejvyšších ve státě. V roce 2014 činila okresní nezaměstnanost třináct a půl procenta, přičemž v Osoblaze čítala zhruba osmnáct procent. V prosinci 2019 bylo v celém regionu již „jen“ 5,6 procenta nezaměstnaných, v Osoblaze se pak počet lidí bez práce snížil na 13,7 procenta.

Pro mnohé příchozí bude zřejmě těžké pochopit, jak toto místo může pro někoho znamenat opravdový domov. I přes všechny nedostatky se však najde nemálo těch, kteří mají Osoblahu rádi. Nic jiného tato mnohokrát zraněná moravská perla ve Slezsku nepotřebuje.

Táňa Matelová

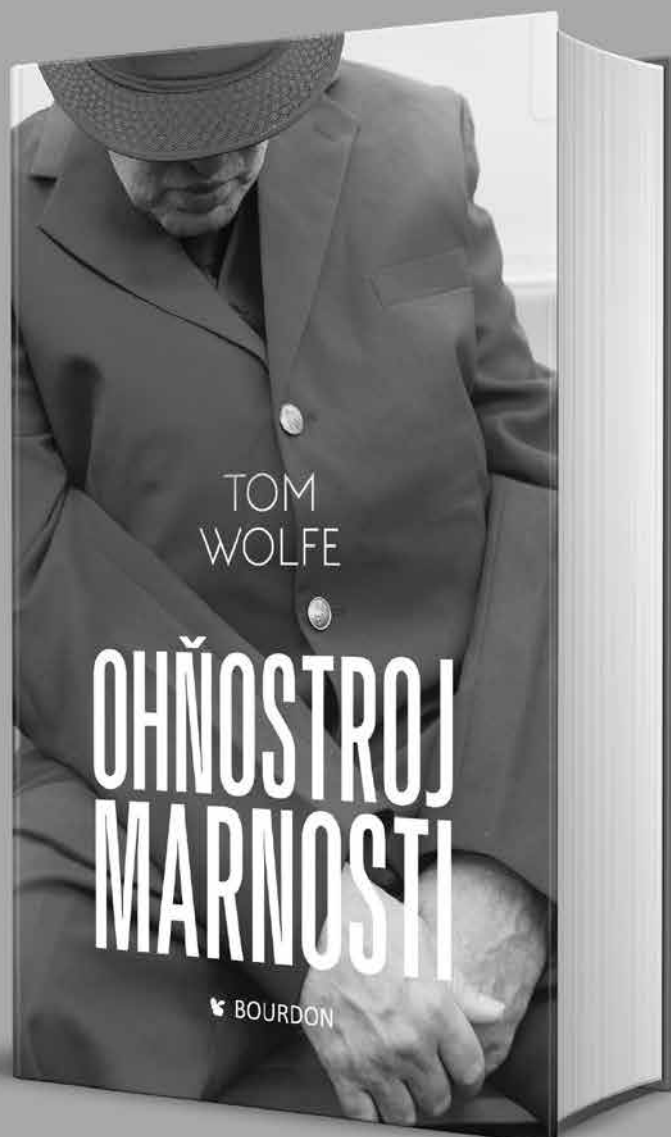
VÝJIMEČNĚ POUVEDENÝ ROMÁN

**ZAČTETE SE A ZJISTÍTE,
ŽE JE JEŠTĚ LEPŠÍ,
NEŽ JSTE ČEKALI.**

Novinka

**Starý dobrý Wolfe.
Hlasitá smršť
literárního umění.**

**Nestydatá, satirická
a dokonale akurátní sonda.**

"Přesně v tom okamžiku, právě v takovém luxusním bytě na Park Avenue, kterými byl starosta tak posedlý... čtyřmetrové stropy... dvě oddělená křídla, jedno pro bílé anglosaské protestanty, kterým to patří, a druhé pro služebnictvo... ve vstupní hale klečel Sherman McCoy a snažil se připnout jezevčíka na vodítko. Podlaha haly z temně zeleného mramoru se zdála nekonečná a vedla dál a dál až k téměř dva metry širokému schodišti z ořechového dřeva vzpínajícímu se okázalým obloukem do hořejšího patra. Přesně ten typ bytu, u něhož jen při pouhém pomyslení vzplanou v srdcích obyvatel celého New Yorku, a potažmo celého světa, plameny závidivosti a chamtivosti. Sherman však planul pouze naléhavým nutkáním ze svého super fantastického bytěčku na půl hodiny vypadnout."